

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ BILUNARĂ PENTRU PROBLEME SOCIALE ȘI ECONOMICE

Anal VI

Cultura, cultura va scăpa pe Români și cultura
numai națională poate fi. A. Papiu Ilarianu

**Un
exemplar:
Lei 30**

N-rii 12-13

CLUJ, 1 și 15 Iulie 1929

CUPRINSUL:

ACTUALITĂȚI: Ardealul și cultura românească — — — — —	N. Dan
Svârcolirile Ungariei — — — — —	Horia Trandafir
PROBLEME SOCIALE: Tragedia satelor — — — — —	Dr. Zeno Dumitreanu
Este populația Basarabiei eterogenă? — — — — —	Al. Kidel
PROBLEME ECONOMICE: Anul economic 1928 — — — — —	Dr. N. G. V. Gologan
Din nevoile Munților Apuseni: Șoseaua Teiuș—Mogoș—Bucium— Abrud — — — — —	Dr. Lazăr C. Iancu
BIOPOLITICA: Helioterapia sau cura de soare — — — — —	Dr. Emil Țeposu
PAGINI LITERARE: Aspecte din literatura maghiară din Ardeal (1918—1928) Urmare — — — — —	Ion Chinezu
Inspirațiile — — — — —	Gavril Todica
Heinrich Heine: Din Intermezzo liric, trad. de — — — — —	I. Constantinescu-Delabaia
CRONICI CULTURALE ȘI ARTISTICE: Darul dlui Virgil Cio- flec. — Cărți, Reviste, Ziare: Zece ani (1919—1929), Almanahul Societății Academice „Petru Maior” — — — — —	Cronicar
BULETIN BIBLIOGRAFIC VIII. — — — — —	Ion Mușlea
FAPTE, IDEI ȘI OBSERVAȚIUNI: O lucrare monumentală. — Congresul Ligii Culturale. — O reformă fundamentală — — —	Red.

**REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: CLUJ, PIAȚA UNIREI No. 8,
CALEA VICTORIEI No. 51**

Abonamente: Pe un an 600 lei. Autorități și întreprinderi particulare 1000 lei. Funcționarii publici, preoții și învățătorii 500 lei. Pentru streinătate, abonamentele sunt îndoite în America 10 dolari. Abonamentele se plătesc înainte, pe cel puțin o jumătate de an

CRONICI CULTURALE ȘI ARTISTICE

Darul dlui Virgil Cioflec

Seriam în nrul 8 al acestei reviste despre necesitatea întemeierii unei pinacotei de arte plastice în orașul universitar al Ardealului. Așteptam donatorul generos, care să pună pietrele de temelie ale acestei instituții, de înaltă utilitate națională. Știam că statul va rămâne surd la chemarea noastră; el se frământă în chinurile, din ce în ce mai grele, ale crizei economice, iar atunci când pică ceva din generositatea lui, arareori pică pentru artă.

Nu mi-am închipuit, scriind acele rânduri, că donatorul se va găsi atât de curând și atât de generos. Sunt așa de puține și de neînsemnate gesturile de acest fel la noi, încât uneori te prinde disperarea. Totdeauna le ceri cu amărăciune; deaceia totdeauna surprind.

Puține surprize au fost, în anii din urmă așa de mișcătoare ca donația dlui Virgil Cioflec. Când am cettit emoționantele cuvinte prin care dl Sextil Pușcariu anunța neprețuitul dar, aproape nu ne venea a crede ochilor.

Un om își închină viața întreagă poeziei culorilor. De tânăr trăiește în mijlocul măestrilor penelului, îi descopere, îi înțelege, îi încurajează. Puțini au înțeles și au iubit așa de mult pe Luchian, cel mai nenorocit și mai genial dintre pictorii nostri. Cartea lui asupra acestuia, prin căldura ei cuceritoare, este cea mai convingătoare dovadă.

Tot așa de mult a înțeles și a admirat și pe marele Grigorescu.

Din casa lui și-a făcut un cuib de artă. Atât cât i-au îngăduit mijloacele s'a trudit ca lucrurile admirate să le aibă pururea lângă el, pentru a le descifra тайнеle și a se încanta de ele de câteori îi cere sufletul. Astfel a ajuns să stăpânească una dintre cele mai bogate colecții de tablouri din țara aceasta unde colecționarii de artă se pot număra pe degete. Grigoreștii și îndeosebi Luchienii lui făceau geloși și pe cei mai pasionați vânzători după operele acestor maestri. Gustul lui rafinat l-a îndreptat spre cele mai fericite inspirații ale pictorului florilor. Când numele lui Luchian a început să se ridice alături de a lui Grigorescu, dl Virgil Cioflec îi avea tablourile în cuibul lui de artă.

În al zecelea an al uniirii, când patimile s'au mai mulcomit și am găsit răgaz să adăncim rosturile nației întregite, dl Virgil Cioflec a socotit că a sosit momentul pentru a face și dsa ceva pentru acest Ardeal, trezit frenetic la viața națională. Cât de mare a fost dragostea lui pentru Ardeal numai darul lui o poate dovedi. El ne-a dat încântarea vieții lui, mângăierea bătrânelor lui...

Neprețuitul dar ni l-a făcut cu multă înțelepciune. Dl Cioflec înțelege, cum puțini alții, cât de mult contribuie arta la desăvârșirea noastră sufletească. În capitala Ardealului dsa a văzut cum se încheagă rândurile unei elite, care să ducă la victorie spiritul românesc. Educația acestei elite avea însă un gol, arta plastică, parte integrantă în toate culturile. Dsa avea la îndemână mijloacele pentru a pune bază instituției care să umple acest gol. A vrut să se asigure însă că

opera lui nu va rămâne moartă. Deacea a cerut Statului să facă din echivalentul donației lui 3,000.000 l. un fond, din veniturile căruia pinacoteca să se îmbogățească an de an, devenind astfel una din întâiele pinacotei din țară. Dsa dă elementele absolut indispensabile: cele două culmi ale picturii românești; urmașii să alăture lor altele și altele. Viitorul instituției va fi astfel, asigurat.

Avem în Cluj o școală de arte frumoase dar nu avem un muzeu artistic, care să fie un ghid pentru elevii ei. Prin donația „Virgil Cioflec” acest gol se umple. Tinerii ucenici ai penelului vor avea lângă ei pe cei doi geniali măestri ai culoarei. Vor avea lângă ei o direcție înaltă, sănătoasă și românească. Pe drumul arătat de Grigorescu și Luchian vor ajunge la mărirea genului românesc.

Trezirea Ardealului la artă plastică se face astfel, sub semnul lui Grigorescu și Luchian, în linia celei mai sănătoase tradiții naționale. Din acest motiv darul dlui Cioflec este nespus de prețuit. Va ști oare Ardealul să-l răsplătească după merit?

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

Zece ani (1919-1929), Almanahul Societății Acadamice „Petrul Maior”, al Societăților pe Facultăți și Academii și al cercurilor studențești regionale din Cluj, Cluj, „Cartea Românească”, 1929.

Odată cu întemeierea Universităților Daciei Superioare a început la Cluj o viață studențească intensă, plină de intențiile generoase ale tinereții. O viață studențească exista la Cluj și înainte, ea nu era însă a noastră; ea se desvolta împotriva aspirațiilor noastre naționale.

Noua viață studențească din Capitala Ardealului s'a resimțit dela început de două lipsuri. Înainte de toate lipsea celor două mii de tineri români cari au îmbrățișat cu atâta dragoste noua Alma Mater, o tradiție de înțeleaptă organizare socială. Spiritul de organizare moștenit dela asociațiile dela Pesta și Cluj nu mai putea face față noilor împrejurări. Acolo aveam două-trei sute de studenți, deastădată trebuiau încadrați în organizațiile studențești două-trei mii. În al doilea rând lipsia studențimea românească o tradiție spirituală corespunzătoare celei mai înalte instituții de cultură. Această tradiție încheagă rândurile studențimii dela marile universități streine și le îndreaptă spre marile idealuri ale umanității. E adevărat că la alcătuirea acestei tradiții contribuie în primul rând activitatea spirituală a Universității. Pentru a deveni însă organică e nevoie ca studenții însși, în organizațiile lor, să-și aibă drept ideal, să se alimenteze neconștient din ea. Singura tradiție moștenită de studențimea Clujană era cea a luptei naționale. Ea era cheia de boltă a societăților studenților români dela Pesta și Cluj. Fînd foarte vie, studenții nu mai aveau nevoie de celelalte două. Această tradiție a fost ușa la temelia unei vieții studențești. Deastădată ea nu mai satisfăcea însă toate necesitățile, deaceia organizațiile studențești nu odată au dat greș.

În lumina acestor considerațiuni trebuie răsfoit și Almanahul pe care studen-

ții vi-l oferă din prilejul împlinirii unui decenii dela intrarea sub stăpânire românească a Universității Clujene.

Studenții merită toată lauda că au ținut să participe, în felul acesta la marea sărbătoare națională. Le aducem laudă pentru că au dat cărții o lămină sărbătorească; apoi pentru că s'au trudit să-și recapituleze în marginile posibilităților, activitatea din cei zece ani.

La sărbătoare participă și bătrânii, foștii membri ai societății „Petrul Maior” la Pesta și ai societății „Iulia” dela Cluj. Cei mai mulți povestesc amintiri, sau amintindu-și de entuziasmi ai tinereții, dau îndemnuri urmașilor.

În fruntea cărții studenții au așezat chipul marelui Rege Ferdinand I, împreună cu cuvântarea rostită de El la Centrul Studențesc „Petrul Maior”, din prilejul inaugurării Universității, la 2 Februarie 1920. Omagiul pe care, în felul acesta studenții îl aduc Regelui, al cărui nume Universitatea îl poartă, le face cinste. Cuvintele marelui Voevod sunt pline de tălc, nu numai pentru tinerii cărora li s'au adresat, ci pentru toate generațiile cari se vor perânda în Universitatea Ardealului.

După partea festivă urmează dările de seamă ale societăților studențești pe facultăți, academii și regionale, al căror număr se ridică la 28. Un număr într'adevăr americanesc. Și totuși sânt asociații cari lipsesc. Unele din reaua voință a redactorilor. Așa e „Pax Romana” societatea studenților români uniți, lăsată afară dintr'un spirit de strâmt confesionalism care nu cadrează cu spiritul academice.

După rapoartele societăților urmează o privire de ansamblu asupra celor zece ani de viață studențească. Almanahul îl încheie „Răspunsul la cărtirea carea s'au dat asupra persoanei lui Petru Maior”, retipărit din grija dlui prof. G. Bogdan-Duică. Numeroase clișee înviează paginile. Ele aduc vederi din viața studențească a celor zece ani, și de pe întreg cuprinsul Ardealului.

Cele două lipsuri de cari vorbeam la începutul acestei dări de seamă se pot remarca citind rapoartele tuturor societăților studenților nostri. Pentru vindecarea celei dintâiu studenții ar face bine să se grupeze într'o federație a tuturor organizațiilor studențești. Putețile fărâmițate s'ar uni, elementele de valoare s'ar impune cu mai multă ușurință. Ideea aceasta circula de mult printre conducătorii studențimii. Ar trebui sesizat acest prilej, când un spirit nou se pare că luminează pe studenți, pentru a înfăptui această organizație salvatoare.

Se pare că și a doua lipsă, a tradiției spirituale, începe să fie înlăturată. Sunt semne îmbucurătoare despre întoarcerea studenților spre înaltele preocupări ale filosofiei, ale științei și ale artei. Când ele se vor înmulți și vor pătrunde adânc organizațiile studențimii clujene, vom fi cei dintâiu care le vom remarca, aplaudându-le.

Enciclopedia Română a „Asociațiunii” va apare în curînd în a II-a ediție, în 8 volume, sub conducerea dlui N. Iorga. Informațiuni ample în numărul viitor.

Cronicar.

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ BILUNARĂ PENTRU PROBLEME SOCIALE ȘI ECONOMICE

Director: Ion Clopoșel

CLUJ,

Redacția și Administrația:

Calăa Victoriei 51.

Plața Untrei No. 8.

Telefon: 308

CLUJ, 1 și 15 Iulie 1929

Anul VI

Nr. 12—13.

Un exemplar: Lei 30

Ardealul și cultura românească

În Articolul nostru *Ardealul și mistica statului* am înfățișat obiecțiile ce se aduc provinciei de dincoace de Carpați din punctul de vedere al manifestărilor sale politice. Am ținut să disociem aceste obiecții precum și răspunsul pe care ne simțim obligați al da, de cele de natură culturală, pentru a trata problema integrală a Ardealului într'un mod organic. Și am ținut să izolăm o problemă de alta și din motivul că nimic nu este mai primejdios pentru valoarea obiectivă a unor judecăți emise asupra unei provincii oarecare, decât amestecul confuz al noțiunilor, trecerea în revistă a valorilor culturale cu ochiul înșăngerat nițel de considerații politice. Simpla iuxta-punere a celor două aspecte într'un singur articol, apărut și el la o răspântie politică a Ardealului (Adunarea Națională comemorativă de la Alba-Iulia) e suficientă pentru a știrbi din prestigiul pur intelectual al constatărilor, pentru a reduce din valoarea pedagogică a concluziilor.

*

Sub raportul vieții culturale iată acum fizionomia Ardealului, după aceiași confrăți din capitală:

Desvoltându-se prin contrast cu tradiția culturei maghiare, Ardealul cultural este *lipsit de tradiție*. Respingând instinctiv și în modul cel mai categoric această tradiție maghiară agresivă, noi ardelenii n'am știut să ne integrăm năzuințele spirituale pozitive în ritmul general al culturii românești, rămânând și sub acest domeniu, pe dinafara realităților noastre specifice. Ne acceptând România ca o *realitate răsăriteană*, noi ne-am erijat în apostolii unei europenizări mecanice a acestei

realități, am dat — cum s'ar spune la figurat — *vrabia din mână pe cea din gard*. Poftim acum consecința firească a acestei plutiri în vag, în americanesc: *contribuția minusculă a Ardealului, în acești ultimi zece ani, la mișcarea culturală și literară a României Intregite*. Chiar și opera istorică și filologică a Universității clujene (criticul se simțea totuși obligat a o aminti) e privită ca un ciudat fenomen izolat, ca o pedantă risipă de energie care s'ar putea asemăna cu americanismul ciparianismului filologic de-acum trei sferturi de veac.

În afară de „legalismul” d-lui Maniu, o înrăurire asupra spiritului public în genere, Ardealul a exercitat și el o influință binefăcătoare asupra vechiului regat și această sub raportul vieții religioase. Pe tărâmul organizării practice a acestei vieți, el a reușit să-și extindă *Statutul organic* al lui Șaguna și asupra bisericii de dincolo, dar să nu credeți că această contribuție ni-se admite fără rezerve; această extindere, care în fond înseamnă o laicizare a bisericii, s'a făcut în dauna caracterului eminentemente divin al ortodoxismului pur, obligându-l să conlucreze cu factorul mirean, iar nu se promoveze năzuințele nației spre *împărăția cerurilor*, — scopul său esențial. Inovația de ordin imediat s'a făcut deci în schimbul unei jertfe dureroase; *alterarea caracterului intim al ortodoxismului însuș*.

Față în față cu aceste tendințe centrifugale ale Ardealului, față în față cu această lipsă de simț istoric al ardelenilor, ni se spune, ca argument hotărâtor, interesul pe care frații noștri din vechiul regat l-au avut întotdeauna

pentru Ardeal, crescându-și ultimele generații în cultul acestei provincii rădăcite. Ni-se opune, spre aducerea noastră la matcă, *România Orientală*, România ca o *realitate bizantină*, singura bază solidă singurul izvor de inspirație, germen pentru formele strălucite ale culturei noastre viitoare: Prin urmare: sau ne pocăim și ne încopciem în desfășurarea organică a destinului nostru particular sau, altfel, vom urmări în tot timpul rătăcirii noastre o himeră primejdioasă.

*

Care este valoarea obiectivă a acestor obiecții? Să le luăm pe rând. Că Ardealul n'are în afară de tradiția repulsiunii instinctive față de cultura maghiară, o tradiție culturală a sa proprie, poate fi în parte adevărat. O tradiție culturală se urzește în perioada de tihnă națională, de pace relativă, atunci când existența fizică a unui popor este mai mult sau mai puțin asigurată. Ea este rezultatul unor străduinți pacifice: literatura sau cultura unui popor nu se emancipează, definindu-și propriile sale rosturi, numai atunci când la granițe domnește pacea binefăcătoare. Ardealul n'a cunoscut însă timp de-o mie de ani, o astfel de pace. Purtând în afară greul războaielor pentru alții, acasă a dus, timp de o mie de ani, un războiu surd, dar fără dulceața unei singure clipe de armistițiu, marele războiu al rasei împotriva cutropitorilor. Timp de-un mileniu încheiat el s'a găsit în teribila dilemă a *fi ori a nu fi*, și înțelege oricine, că astfel de condiții istorice de desvoltare nu sunt cele mai prielnice pentru o sobră introspecțiune, pentru exprimarea, sub diferitele aspecte ale culturii,

a energiilor sale creatoare. Totuși nu s'ar putea afirma fără riscuri evidente, că Ardealul n'a știut ce se petrece, sub acest raport, dincolo de munți. Noi știm, și aceasta din opera istoricilor de dincolo, că unitatea spirituală a neamului, ca o puternică conștiință de rasă, n'a încetat nicicând: sub forma inocentă a ortodoxismului în primele veacuri, sub forma recunoașterii originii noastre comune mai târziu, adevărurile mari ale națiunii noastre au fost deopotrivă de cunoscute și acceptate pe ambele laturi ale Carpaților. Nu mai vorbim de veacul al XIX-lea, în cursul căruia ideea naționalismului organic și-a avut atât în principate cât și în Ardeal, exponenții săi pe baze științifice, satisfăcând toate condițiile unui rodnic adevăr modern. Ar fi suficient să amintim comoara desagilor lui Șincai, instinctiva dăscălicare a lui Gheorghe Lazăr la București sau, mai târziu, discursul lui Bărnăuțiu, pentru a ne convinge de organica interpenetrație spirituală între cele două ramuri puternice ale românismului. Dar Slavici, dar Coșbuc? N'au adăugat nimic la patrimoniul sufletesc comun al veacului? Chiar și în acest mult discutat deceniu post-belic Ardealul nu și-a avut crainicii săi? E destul să amintim pe dl. Rebreanu, a cărui operă de romancier a depășit hotarele țării, e destul să menționăm poezia și drama simbolică al d-lui Blaga sau tendința recentă a d-lui Sabin Drăgoiu de-a întemeia opera muzicală românească, pentru a evidenția participarea Ardealului la accentuarea răspicată a elementelor originale din complexul sufletesc al neamului întreg. Să te încumeți apoi să taxezi drept »pedantism« opera istoriografică și filologică a Universității clujene e tot una cu a te plasa »pe dinafara« exigențelor progresului științific modern.

Iată acum și primejdia în care a căzut ortodoxismul autohton de dincolo de munți prin acceptarea Statutului Organic ca formă de organizare practică. S'a laicizat? Se poate, dar credem că această laicizare nu i-a stricat de loc. Căci era timpul suprem ca acest ortodoxism naiv, pătat de toate unt de lemnurile și de toate maslinele, să fie convertit la realitățile vieții moderne printr'un

control sever al mirenilor, să ne asigure un loc în raiu în funcție de aceste realități. Să nu se răspundă că prin această laicizare misiunea sa eminentemente divină s'a alterat, căci e destul să îndreptăm pe cetitor spre savuroasele destăinuiri ale dlui Damian Stănoiu, e destul să amintim trândăvia patrimonială și în adevăr orientală a mănăstirilor noastre pentru a învederează ipocrizia în care se sbate ortodoxismul nostru oficial.

Cât despre faimoasa *România Orientală, Bizantină*, prorocită recent și de faimosul Keyserling dela Darmstadt iată sincera noastră părere. Noi nu refuzăm a o accepta, deoarece, dacă în adevăr există ca o insurmontabilă realitate istorică, ea a intrat demult în alcătuirea intimă a sângelui nostru. Ea s'a transformat într'un imperativ categoric al sângelui românesc și unui asemenea imperativ te supui vrând ne-vrând. Dar nimenea nu ne poate nega dreptul de-a o purica de toate moștenirile incompatibile cu progresul timpurilor actuale, cu atât mai vârtos, că însuș regatul o detestă în mii de forme, inspirându-se exclusiv din frământările social-culturale ale Apusului. Și-atunci

de ce noi ardelenii să fim mai catolici decât Papa?

Să încheiem cu »cultul vechiului regat« pentru Ardeal. Nimenea nu-l neagă. Nimenea n'ar îndrăzni să afirme că în războiul nostru pentru întregire acest cult n'a transformat pe cei 800.000 de morți într-o generație de mucenici ai ideii naționale. Ar fi o impietate, cel puțin un act de impietate, dacă nu chiar o crimă. Dar nu odată ni-a fost dat să constatăm, în acești ultimi zece ani, că acest cult a îmbrăcat haina unui cult pentru o abstracție, iar nu pentru nevoile specifice ale aceluiaș Ardeal. Insuș marele Ionel Brătianu ar fi mărturisit într'un moment de intimitate că, în ciuda experienței sale de oameni, ardelenii i-au scăpat adeseori printre degete. Drama politică din ultimul deceniu nu trebuie pusă deci exclusiv în cărca noastră, căci nici-o provincie românească n'a putut monopoliza numai înțelepciunea sau numai greșelile. Cine se cramponează în absurdul unei astfel de afirmații riscă ostracizarea din partea spectatorului obiectiv al frământărilor noastre actuale.

N. Dan.

Heinrich Heine

— din Intermezzo liric —

I.

M'au chinuit cu toții
Și joc toți își bătură
Cu-a lor iubire, unii,
Alții cu-a lor ură.

Mi-au pus în pâine-otravă
Și fiere 'n băutură,
Cu-a lor iubire, unii
Și alții cu-a lor ură.

Dar ea, care 'n viață
Mai mult m'a chinuit
Nu m'a urât vre-odată
Și nici nu m'a iubit.

II.

Când se despart doi oameni,
Ei mâinile își strâng
Adeseaori suspină,
Când mâna 'și dau, și plâng.

La noi n'au fost suspine
Nici plins, la despărțit,
Suspinele și plînsul,
Pe urmă au venit.

III.

În dimineața sorită
Mă port pași prin parcul tăcut;
Povești își spun florile 'n taină,
Eu trec singuratec și mut.

Cu milă se uită și 'ntreabă
Florile — 'n graiu potolit —:
„Ce rău ți-a făcut sora noastră,
„Tinere, slab și mahnit?“

IV.

Mi-s cântecelle otrăvite
Dar altfel cum ar putea fi
Când mi-ai turnat atâtea-otravă
În plina viață a inimii?

Mi-s cântecelle otrăvite,
Cum crezi că altfel s'ar putea,
Când port atâtea șerpi în suflet
Și pe tine, draga mea.

Trad. de:

I. Constantinescu-Delabaia

Tragedia satelor

— După sociologul Fodorosi —

Stările sociale. Populația satelor s'a divizat în clase sociale, și abia excepție vedem câte o apropiere fictivă, căci obiceiurile și opiniile divizate țin la distanță aceste caste una de alta, mai mult decât dacă ar fi legi scrise pentru acest scop.

Contactul social, al diferitelor grupuri, în multe cazuri este atât de încordat, încât se exclude chiar căsătoria între elementele componente și de principii opuse.

Pătura socială superioară este proprietarul mare, o familie cu prerogative speciale, pecând cea mai inferioară pătură este țigănimia. Între aceste două clase, găsim de sus în jos: funcționarii cărturari ai satelor: preotul, învățătorul, notarul, medicul, farmacistul, funcționarul domeniului, urmează apoi comerciantul și meseriașul, pentru a termina, în fine cu țărănimia. Însăși țărănimia se subdivizează în trei categorii: gospodari, zileri ca angajați agricoli și „proletarii” (sărăcimea). Confesionalismul încă dă naștere multor frecări. Sunt deci atâtea forțe centrifugale, față de cari abea o singură legătură activează: ființa lor provincială. Această situație a creiat un sentiment comun: disprețul față de „domnii orașeni” și față de plebea orașană.

Latifundiarii și procuriștii acestora, sunt un corp străin în comună. Casele lor par a fi exteritoriale, iar veșnicile conflicte pentru păduri, parcuri, izvoare etc. sunt aplanate totdeauna prin intermediari.

Gentilomul comunei, ori duce o viață de magnat în comună, cu toate scăderile acestuia, ori se contopește în intelectualismul comunei.

Intelectualismul comunei! Sumar: vin, cărți... palavre și clevetiri... gazete și cărți literare... și atâta tot. Vin se consumă în cantități enorme. Luptele de cărți țin până dimineața târziu, iar zilele sunt sacrificate palavelor și clevetirilor, pecând cărțile literare zac neuzate.

Fiecare membru a acestei clase, este mândru de situația sa socială, făcându-l pe țăran să simtă această, așteptând cu sau fără motiv, prin biurouri. Pentru a-și afirma fiecare

autoritatea cu precădere, se nasc frecări între preot, notar, medic și învățător, dar se asociază în momentul când îl au pe țăran în față. Există deci o luptă de clasă perpetuă, care este animată atât de ura țăranilor pentru „domni”, cât și de ura domnilor pentru țărani. Despre sentimente sociale de ordin superior nici nu putem vorbi. Patriotismul se manifestă cu ocaziunea trusturilor din adunările cărpacilor pantofari sau ale altor „măiestri” prin ridicarea paharului în cinstea guvernului, însă când pentru un scop comun, primăria comunală a negat sprijinul material, contribuția individuală este aproape imposibilă.

„Nădrăgarii” satelor țin în mână țărănimia, cu putere decisivă asupra chestiunilor de domeniu public, și opinia publică este călăuzită prin vorbărie de bălci și nu prin convingere.

În această clasă, contactul social se mai remarcă prin serbările onomasticilor, iar pe de altă parte prin clevetiri și aprecieri interminabile asupra celui absent. Programul convenirilor femeiești „este totdeauna discutarea problemelor de gospodărie”.

Notarul, care prin aglomerarea formalităților administrative, are sub mână diverși angajați, poartă numirea de primnotar închipuindu-și astfel autoritatea potențiată și neîntrecută decât de iscusința și cumințenia sa. El vorbește cu dispreț despre pedagogia învățătorului, vocațiunea preotului și știința medicului. Prin profesia sa, ține în mână întreaga ierarhie a personalităților din comună, iar demnitatea sa este personificată prin vinuri bune și bucătărie respectabilă, cari de multe ori au un rol însemnat în diferitele faze ale funcțiunii sale. Conform legilor administrative, capul comunei ar fi primarul, însă străduințele corpului notarilor este ca și legea să le asigure conducerea supremă a comunelor.

Despre atribuțiunile și activitatea socială a învățătorului, medicului, și farmacistului, voi vorbi, în

legătură cu problemele sanitare și culturale.

În ceea ce privește clasa socială a comercianților și industriașilor, în urma războiului s'a schimbat. Fii de țăran, cari au îmbrățișat aceste cariere, în urma deconjecturei economice dela orașe, au populat satele, încât în comunele cu 3000 locuitori avem câte 40—50 meseriași, pe cari în calitate de pregătirii lor, comuna nu-i poate întreține, deci sunt nevoiți, pentru existența lor, a lua parte la agricultură, ceea ce explică prin faptul, că își au origina din pătura țărănească, sau se căsătoresc din această pătură.

Când vorbim despre săteni înțelegem țărănimia. Vorbind despre nevoile satelor, me gândim la nevoile țăranilor. Elementele dela sate, trecute prin școală, adică funcționarii, îi presupunem în serviciul sătenilor, și deci într'al statului.

Țărănimia este o materie arhaică, o comoară neexploată. Deține acumulată o forță morală și materială necalculată și neapreciată până în prezent. Situația socială a țărănimii este încă în faza primitivă. Rolul său în viața publică este pasiv. Ea nu a făcut nimic, însă totul s'a făcut prin ea. Primarul chiar ales de săteni este designat de pretor. Antistia comunală este o grupare de oameni greoi, cari sacrifică interesele obștești pentru un pahar cu vin. Primar și consilieri comunal, nu pot fi decât din gospodarii satelor. „Proletarii” nici nu pot visa așa ceva. Dacă întâmplarea totuși a privilegiat pe vreunul, vorba lui nu este luată în considerare, chiar dacă vorbește în interesul comunei. Societatea țărănească dela sate totdeauna a suferit de sărăcie, fără mici excepții relative, de unde s'a născut și sgărcentia caracteristică a țăranului. Proprietatea nu se poate majora, decât în detrimentul altuia. Însuși ministerul de finanțe se bazează pe dări mari și nu pe contribuabili mulți.

Centrul vieții sociale este cârciuma, unde stăpâniți de alcool — cari au parale discută și fac beții pe temele obicnuite.

Țăranul este născut bun, curat și inteligent. După naștere însă, împrejurările și mediul în care trăiește îl „formează” ceea ce înseamnă, că din an în an coboară tot mai jos pe treapta morală. Creșterea și îngrijirea copiilor este criminală, putem zice sălbatecă. În mod conștient,

putem spune, doar rezerva față de clasele apuse este cultivată. Această este un fel de educație a abstenenței sociale, care, pare a fi simbolizată prin fereștriciile ce stau mereu închise atât iarna, cât și vara. Țăranul se simte totdeauna înșelat și jefuit de „domni”, dar se simte și el domn în fața celor mai mici ca el. Mândrie există și în ultima treaptă a țăranimei față de ultima clasă socială a satelor: țigănimia.

La sate, țigănimia este a treia din cele zece plăgi ale Egiptului. Este parazit, care sughe sângele satelor și propagă boile. Sătenii îi disprețuiesc, însă cu frică, de puterea magică a superstiției lor. Țigăncile, nu numai că știu să prezică boale, dar chiar o și propagă, și pot aduce chiar și alte nenorociri casei. Pentru acestea trebuie să întrețină: pâine, paie, îmbrăcăminte etc. Țiganii sunt convinși de „puterea” lor și chiar abuzează de ea. Pe urmă îl mai și fură pe bietul țăran. De țiganii corturarii trebuie să deosebiți muzicanții și măeștrii, cari stabilizându-se în comună se aclimatizează, însușindu-și chiar obiceiurile și datinele. Aceștia duc cu chinuri și suferințe crucea mizeriei.

Viața morală a satelor, nu se deosebește într-un nimic de a orașelor. Majoritatea fetelor duc o viață sensuală, iar nevestele, în majoritate, nu se sfiesc de adulter. Fiecare comună își are prostituatele sale. Opinia publică însă nu este atât de ipocrită ca la orașe; nu le condamnă, pur și simplu ia la cunoștință cazul, îl discută la ordinea zilei fără nici un scrupul.

Cultura. În mâna învățătorilor dela sate a fost întotdeauna viața culturală a satelor, al cărei fundament trebuiau să-l clădească. Ei însă au creiat niște automate. Nu s'a învățat nici măcar scrierea și citirea corectă, dar nici înălțura nu e scutită de greșeli ortografice. *Falimentul învățământului sătesc marchează în primul rând tragedia satelor.* Avem doar obligativitatea învățământului; îndrumător, metodic, planuri analitice, ajutoare de stat, puteri didactice, ba chiar și manuale excelente, dar rezultatul neîdestulitor. Din punct de vedere sanitar însă, s'a făcut mai puțin decât nimic. Corpul didactic nu și-a făcut și datoria de patriot, decât aceea oficială. Superiorii au fost mulțumiți de rezultate, numai țăranul a rămas tot

prost, superstițios și murdar. Vina întreagă nu o poartă învățătorul dela sate, căci am spus că, superiorii au fost mulțumiți cu progresul. Deci întreaga ierarhie școlară era astfel organizată, încât obligativitatea învățământului era pe hârtie.

Pentru propaganda culturală la sate au votat: Casele de lectură, gazetele și broșurile pentru popor și calendarele. Aceste toate însă se reduc la întâlniri în cârciumă și jocurile de cărți.

Progresul cultural la sate este deci într-o stare vrednică de plâns. Singur calendarul este cumpărat, de micul procent al știutorilor de carte, mai mult pentru data sărbătorilor, termenul posturilor și al târgurilor. Dacă cineva se decide a cumpăra încă o carte, aceasta cu toată siguranța este: ori „pascălia” ori o „carte de visuri”.

Intellectualii satelor, incontestabil că au o cultură mult mai mare. Ei abonează câteva ziare politice, aranjează câteva rafturi cu cărți literare, însă până când țăranul citește calendarul cumpărat, intelectualul însă „juvaerele literare” în rafturi, neatinse. Tinerimea însă, citește cu sârguință romanele sentimentale ce le cad în mână și fasciculele senzaționale. Paralela între țărani și intelectualii satelor se poate duce mai departe, fiindcă, ceea ce este pentru țărani școala primară, pentru ei sunt școlile medii. La fel cum fetița de țăran învață în loc de me-naj și bucătărie analiza propozițiilor simple și compuse, tot așa viitorul notar comunal, învață frumusețea principiilor astronomice și a formulelor trigonometrice, în loc de educația ce ar trebui să aibă, ca viitor cârmuitor și îndrumător al comunei. Dealtfel, notarul este un funcționar, și dacă a satisfăcut destul obligațiunea sa față de funcție, a făcut destul și chemării sale. Învățătorul însă, fiind chemat a pune baze solide culturii sociale, deci a existenței naționale, dacă nu este dotat de natură, ori nu și-a însușit în familie aceste calități trece prin școala de pedagogie, și chiar în lipsa lor, este promovat ca educator al națiunii.

Intellectualismul satelor, deci, nu este proporțional — cu nimic mai presus de al țăranilor săteni. Aceasta se poate observa, mai cu seamă, la cercurile culturale ale învățătorilor, unde preotul ori învățătorul țin câte o prelegere pentru popor. Aici se evidențiază pregătirea atât a ora-

torului, cât și a publicului auditor. Temele se aleg tot din istorie, literatură, probleme confesionale și de morală, căci atât intelectualii, cât și țăranii sunt cultivați pentru astfel de probleme, și nici nu există ceva mai important pe lume.

Domnișoarele își dau în secret în cărți, iar domnișorii cred în taină glasul cărților.

Sănătatea publică. Din punct de vedere al diviziunii în clase-sociale, contrastele între anumitele pături ale sătenilor sunt de neînving. Prin metoda generală de învățământ, o clasă numai relativ stă deasupra celeilalte. În domeniul igienei și salubrității, cunoștințele sunt egale. Această democrație a ignoranței contopește întreaga populație a satelor. Dacă uneori evidențiază o mică deosebire, în aplicarea igienei, nu se datorește cunoștințelor nici convingerei, ci pur și simplu unui orgoliu de boerie. Despre acestea se convinge medicul atunci, când împrejurarea reclamă vizita imediată în familie. Acestea se referă mai ales la curățenie, despre a cărei lipsă vom vorbi mai jos. Chiar necurațenia, este numai în parte produsul ignoranței, precum sunt în materie de salubritate: superstiția și vrăjitoria. Populația rurală, inclusiv intelectualii nu au cea mai mică noțiune despre organismul omului și funcționarea lui. Din acest motiv, atât în profilaxie cât și în combaterea și vindecarea bolilor, sunt răspândite cele mai bizare păreri și mijloace. După părerea lor păzindu-te de „curent” te păzești de boală, căci boala numai de răceală poate fi cauzată. Cel rău bolnav s'a răcit mai rău, cel puțin bolnav, mai puțin. Această concepție, prin simplitatea ei este un pericol general, căci dacă numai din răceală te poți îmbolnăvi, atunci la ce bun toată igiena și buna alimentare. În cazul acesta este de ajuns a nu eși iarna din casă, cu atât mai puțin a lăsa răceala în casă prin aerisire. Dacă orice boală provine din răceală, atunci, leacul fiecăreia este același: vinul și rachiuul. Și dacă boala este un lucru atât de simplu pentru că nu s'ar pricepe la vindecarea ei, tot astfel de simplă, oricare femeie bătrână, care prin nașteri, și îngrijirea copiilor s'a „specializat” într'atâta, încât să poată funcționa în calitate de lecuitoare a tuturor boalelor din comună. Dacă cineva se îmbolnăvește din lucru („s'a rupt dela capu peptului”) la constatarea ace-

steia, nici nu mai trebuie specialitatea babelor — vrăjitoare. Inclinația poporului spre misticism, a descoperit și alte boale, care țin de un domeniu abstract, unde acționează forțe superioare. Astfel este „deochetul” când cineva se minunează de un copilăș, îl deoache. Mai departe nu trebuie să comentăm acest lucru, fiindcă și din gânduri se îmbolnăvește omul. Deci boalele interne sunt cauzate de deochi, iar cele de nervi și anormalitate sufletească („lucrează cu capul”) sunt cauzate de gânduri.

Boli propriu zise, sunt cele interne, unde cum am spus mai sus, se lecuiesc cu alcool. În unele cazuri cu ungerea șalelor și la scrintituri își are rolul moașa comunală. Pentru vindecarea deochiaților, avem descântecul și „tratamentele” practice superstițioase, cari se aplică și la bolile de cap. Curarea boalei începe în casă, după „știința” unor membri din familie. Când însă, boala se agravează, se recurge la înțelepții „măestrii” satului și numai în cazul extrem la medic, când de obicei este prea târziu. Ținem să evidențiem cauza acesteia. În primul rând, știința medicală este atât de abstractă pentru inteligența țărânului, încât pare un lucru fantastic, din povești, de altă parte, recurgând țărânul, totdeauna prea târziu la medic și-a pierdut încrederea în știința medicală și în rezultatele ei.

Personalul salubrității morale: moașa, farmacistul și medicul, trebuie să se acomodeze în parte acestor împrejurări, dacă vreau să trăiască din meseria lor. Pentru aceasta moașa comunală de obicei este o femeie cu puțină știință de carte, uneori analfabetă chiar. Ea se deosebește de ceilalți locuitori ai comunei prin titlu. În ceea ce privește curățenia, cunoștințele sanitare și părerile despre știința medicală este la același nivel cu mulțimea. Populația își pune încrederea în ea ca fiind din mijlocul ei, atribuindu-i putere, iscusință și știință, pe care, ea nu le refuză, mai ales știind că, ea pentru aceea a ajuns moașă fiindcă este săracă, și astfel i se cuvin veniturile laterale pentru „contribuția” ei medicală.

La fel este soarta farmacistului, căruia la fel i se atribuiesc alte cunoștințe decât pe care le are. La boale interne, complicate, i se cere pentru bolnavul absent doctorii după explicația sumară a simptomelor boalei. Farmacistul în acest caz, e

bine dacă dă ceva nevătămător, căci dacă nu, atunci dă concurentul său. Mai sunt apoi numiri populare, ca iarba lui Tatin, sânge de nouă frați, etc., deci 99% din farmaciștii satelor fac și vrăjitorie.

Pentru salubritatea sătenilor, încontestabil, că rolul principal îl are medicul, dar împrejurările îl pun în imposibilitatea satisfacerii chemării sale. Aptitudinea medicului este în raport invers cu exercitarea misiunii sale. Cu cât este mai capacitat și mai distins în calitatea sa, cu atât ajunge mai departe de comună. La fel cu preotul și învățătorul, cari numai atunci populează satele, când capacitatea lor este inferioară colegilor lor dela orașe.

În ceea ce privește mediul și împrejurările ce influențează nemijlocit sănătatea satelor, repetăm lucruri de mii de ori amintite și îndejuns cunoscute. Colibe scunde, uferestruice ce nu se deschid niciodată, cu o singură cameră, unde se îngămădește întreaga familie și unde se și fierbe iarna. Locuințele sunt nepadimentate, iar vatra de pământ este ținută în permanență umedă de scuiat și rămășițe de mâncare. Alimentația este neîndestulătoare, și este numai pentru stămpărarea foamei, deci alimentele sunt voluminoase și greu de mistuit.

Legile statului, referitoare la sănătatea publică, sunt astfel întocmite, că numai în parte se pot aplica, ceea ce se explică prin faptul, că sistemul întocmirii legilor este legat de evoluție, însă comunele rămân tot acolo unde au fost. Înfrățirea exterioară a comunelor ne-o dovedește pe deplin. Străzile sunt înguste și întortochiate. Pe vreme ploioasă, gropile și șanțurile se umplu cu apă, unde se adună murdăriile din curțile sătenilor, ca leșie, cenușe, bălegar, resturi din lăturar etc., cari ori fermentează acolo până la evaporarea definitivă, ori se scurg în vre-o fântână din apropiere. Pentru apă de băut, sunt fântânile deschise, de obicei cu cumpănă, cari servesc atât de jucărie copiilor, cât și ca deposit de microbi și bacili. Din epidemiile de tifos, se poate constata, că bolnavii au consumat apă de băut din aceeași fântână. Cu atât mai greu este însă, a face populația să creadă aceasta. Boalele molipsitoare sunt deja cunoscute însă cele mai elementare mijloace preventive nu sunt dispuși a le lua. Biletele roșii de carantină le privesc ca un mijloc de ștampilare curios, însă cu

atâta este mai frecventă cercetarea bonavului. Separarea bolnavului este imposibilă neavând decât o singură cameră comună și chiar în caz contrar, îngrijitorul se plimbă din o cameră în alta fără nici o rezervă. Camera de izolare în fiecare comună, este un lucru iluzoriu, prin nepăsarea autorităților comunale, lipsa personalului îngrijitor și opunerea bolnavului. Dealtfel desinfectarea acestor camere s'ar putea face în mod absolut, pânăcând la locuința bolnavului ori nu se face deloc, ori se face în mod neîndestulător.

Cea mai grea problemă a sănătății publice este chestiunea boalelor populare, sifilisul, tuberculoza, pelagra, alcoolismul, și mortalitatea sugarilor. Tot o astfel de boală trebuie să vedem și în provocarea avorturilor cu toate urmările sale. Mai este obiceiul la sate, ca să li se dea copiilor mici vin, rachiu pentru întărire, sau ca doctorie, ceea ce nu este altceva, decât o alcoolizare a acestora.

Avorturile la sate, s'au răspândit la fel ca și la orașe. Fete ajunse gravide, femei bătrâne cărora li-e rușine să mai facă copii, precum și neveste cu familii grele, recurg la medic și la moașe, pentru aceste operații criminale. Dacă medicul neagă săvârșirea acestui act, iar onorarul cerut de moașe este prea mare, se „operează” singure, cu riscul vieții, în cel mai bun caz lăsând loc feluritelor boale cronice, cari și prin obișnuință — sunt privite în cele mai multe ținuturi ca particularități naturale ale femeilor. O stare îngrijorătoare este și faptul că, femeia leuză, la două trei zile este nevoită să părăsească patul, văzându-și de treburi, ceea ce contribuie în mod evident la sporirea cazurilor de alterare ginecologică sus-amintite.

În fine trebuie să mai amintim partea administrativă a sănătății publice. Legile ce călăuzesc și ce vor călăuzi conf. legii această problemă sunt astfel întocmite, încât în multe cazuri sunt în detrimentul operei. Regulamentele și dispozițiunile de ordin sanitar emană dela autoritățile municipale sau județene, unde iau ființă prin ședințele consiliului și ale adunării generale. Este drept, că în primul rând se ia propunerea ori avizul primmedicului, care însă nu are autoritatea deplină nici în specialitatea sa, deci, acțiunea depinde de părerile și votul unor consilieri laici în chestiune. La sate,

PROBLEME ECONOMICE

Din nevoile Munților Apuseni

Șoseaua Teiuș—Mogoș—Bucium—Abrud

În partea Munților Apuseni spre răsărit de Abrud, sunt așezate vre-o 10 comune, cu o suprafață de aproape 60.000 jug. cadastrale și cca. 20 mii locuitori.

Singurul mijloc de a se veni în ajutorul acestei regiuni închise între munți, lipsită astăzi de orice cale de comunicație, ar fi deschiderea șoselei Teiuș-Mogoș-Bucium-Abrud.

Această șosea a fost cerută de comunele interesate încă de acum 30 ani, dar mai ales de 20 ani încoace, 26 comune, în frunte cu Mogoșul, o reclamă insistent și neîncetat. La serviciul de Poduri și Șosele din Alba-Iulia, dosare voluminoase, fac dovada nenumăratelor memorii, studii și intervențiuni făcute până acum, în această chestiune.

Șoseaua nouă de construit ar avea o lungime de 16 km., dintre cari greu de executat ar fi singura porțiune de 1½ km.

Până acum s'au executat lucrări pe o porțiune de cca 1 km. 110 metri, în valoare de lei 1.160.000.— În bugetul Ministerului Lucrărilor Publice pentru anul curent nu s'a mai prevăzut nici o sumă, județul a votat însă 500.000 Lei. Costul total al șoselei ar fi de aproximativ 18—20 milioane Lei; comunele interesate ar contribui, cu numerar și muncă în natură, cu aproximativ 1 milion lei. Terenul necesar se cedează gratuit.

Serviciul de Poduri și șosele al Județului Alba, printr'o adresă din 20 Aprilie a. c. No. 338, adresată Prefectului județului, cere să se intervie pentru a se aproba, din împrumutul străin de 500 milioane lei suma de 18 milioane, necesară construcției acestei șosele.

Comune direct interesate sunt:

1. Mogoș;
2. Bucium;

unde medicul de circumscripție este avizat la consimțământul consiliului comunal, situația este puțin mai critică, atunci, când nu cu boerii orașului are de-a face, ci cu mentalitatea țărănească. În citarea funcțiunii sale, medicul ajunge de multe ori în conflict cu bolnavii, respectiv cu sătenii săi.

Prin faptul, că spitalele sunt la

3. Ponor;
4. Valea Geoagelului;
5. Roșia Montană;
6. Lupșa (o parte din comună);
7. Corna;
8. Mușca;
9. Geoagiul de sus;
10. Geomal.

Aceste comune se întind pe o suprafață de aproape 60.000 jug. cat. având a populație de cca. 20.000 locuitori.

Comunele Bucium-Muntari, Mușca și o parte din Lupșa, astăzi complet izolate, vor putea avea ușoară comunicație, pe drumul comunal peste Geamăna, intrând în legătură cu șoseaua județeană în hotarul com. Bucium-Mogoș.

Mai sunt interesate și s'au asociat la toate memoriile de până acum, comunele:

1. Orașul Abrud;
2. Abrudsat;
3. Cărpiniș;
4. Sohodol;
5. Scărișoara;
6. Câmpeni;
7. Secătura;
8. Neagra;
9. Vidra de jos;
10. Vidra de sus;
11. Albac;
12. Albac Arada (Horea);
13. Albac Ponorel-Arieș;
14. Cetea;
15. Stremț;
16. Teiuș.

E de observat, că majoritatea comunelor înșirate la prima grupă, nu se pot servi nici de șoseaua națională Abrud-Alba-Iulia și nici de cea județeană Bucium-Aiud.

Șoseaua spre Aiud este complet părăsită, întrucât nu prezintă nici un interes, e prea lungă, cu multe ocoliri și greu accesibilă, iar pe de altă

mari distanțe de comune, apoi mai avem comunele situate la depărtări mari de calea ferată, drumurile vicinale și șoselele sunt aproape impracticabile, medicul trebuie să privească cu mâinile încrucișate moartea sigură a bolnavului, condamnat la aceasta prin natura împrejurărilor.

Dr. Zeno Dumitreanu.

parte această regiune nu are astăzi nimic de căutat la Aiud. A fost construită în mod cu totul nenatural pe vârful munților, la înălțimi de peste 1000 metri, și deci în timpul ernoii e cu desăvârșire închisă. Vechea stăpânire urmărea prin această șosea o gravitate forțată spre centrul unguresc (Aiudul) și era conștientă că „Munții vor rămâne și pe mai departe izolați, imposibili de a ajunge nici la bună stare nici la civilizație.

Șoseaua spre Alba-Iulia, deasemenea nu poate fi folosită, de o mare parte din ținutul amintit mai sus, e prea depărtată și greu accesibilă.

Pe de altă parte, interesele acestei regiuni, nu gravitează nici spre Aiud nici spre Alba-Iulia, ci spre Teiuș, centrul de aprovizionare cu cereale.

Importanța Șoselei Teiuș-Mogoș-Bucium-Abrud

1. Aprovizionarea cu cereale: Cea mai importantă și mai convenabilă piață de cereale pentru munții spre răsărit de Abrud, este Teiușul. Chiar cei ce comunică pe șoseaua Aiud sau Alba-Iulia tot din Teiuș se aprovizionează, ocolind astfel pe un drum de două ori mai lung. Majoritatea populației își face însă transporturile pe spinarea cailor, peste munți. Cu un cal se poate transporta 90 kgr., și din cauza drumului extrem de anevoios, un om poate transporta deodată cel mult cu 2 cai. Drumul dus și întors se face de mogoșeni și comunele din jur în 2½ zile. Majoritatea familiilor își fac astfel aprovizionarea la fiecare 1—2 săptămâni. Pentru fiecare familie la 1—2 săptămâni o persoană harnică de lucru își pierde 2½—3½ zile. Se transportă astfel anual pe spinarea cailor de către regiunea Mogoș, Ponor, Rîmeț, Geoagiul de sus și jur, cca. 380—400 vagoane cereale.

Pe șoseaua proiectată, drumul dus și întors, se poate face într'o zi și transportul se va face cu căruțe sau cu care.

Se pot aproviziona încă cu cereale, mult mai convenabil decât prin Brad, Turda, sau Alba-Iulia, întreaga regiune a Abrudului-Câmpenilor-Vidrei.

Regiunea Abrud, Abrudsat, Roșia, Bucium, Corna, Cărpiniș, Sohodol, consumă anual cca. 550 vagoane; din această cantitate se transportă pe linia CFR. Turda-Abrud, cca 250 vagoane iar cca. 300 vagoane cu care și camioane din Teiuș. Urmează să

mai adăugăm consumul regiunii dela Câmpeni în sus, Vidrele. Albac, Scărișoara, Săcătura.

2. Desfacerea produselor munților și exploatarea bogățiilor lor.

Principala ocupațiune a acestei regiuni este păstoritul și creșterea vitelor. Avem peste 60.000 oi și 11 mii vite cornute și cai.

Imense cantități de lână nu pot fi multumitor valorizate.

Având un drum de comunicație scurt și ușor accesibil, s'ar putea înființa lăptării și cooperative pentru producerea și desfacerea produselor alimentare și pentru industrializarea acestor produse. Astăzi cel ce vrea să vândă ceva, este nevoit să încarce pe spinarea calului 80—90 kgr. și să facă drumul peste munți la orașul cel mai apropiat.

Se cultivă mari cantități de fructe (mere-prune) terenul și clima fiind favorabile acestor produse, s'ar putea extinde mult cultura pomăritului iar prin desfacerea sau industrializarea acestora s'ar putea crea un nou și însemnat isvor de câștig pe seama populației.

Ovăzul nostru este foarte căutat și se produc cantități importante. — Intrucât ne-am putea aproviziona mai ușor cu grâu și am avea posibilități de transport pentru ovăz, am putea intensifica și majora la dublu producția de astăzi. O parte din populație se chinuiește astăzi și cu cultura grâului, aproape fără nici o rentabilitate numai din cauza greutăților de aprovizionare. Cultura ovăzului este mult mai rentabilă și mai ușoară.

În cel mai important centru pentru creșterea vitelor nu există un târg de vite și populația din jurul Teiușului Blajului, Aiudului este nevoită să facă peste munți un drum de 3—4 zile pentru a vizita târgurile din Abrud-Câmpeni-Lupșa. Un târg de vite la Mogoș, ar însemna o foarte mare ușurare pentru comerț. Regiunea Teiuș-Blaj-Aiud, este o piață foarte importantă pentru vitele noastre. La târgurile de toamnă, boii îngrășați sunt destinați fie exportului, fie consumului orașelor mari. Intrucât transportul acestora pe C. F. R. s'ar putea face direct din Teiuș, centru cu ramificație în toate direcțiile, ar însemna o mare înviorare a comerțului nostru de vite.

Exploatarea pădurilor în lipsa unui drum de comunicație nici nu este cunoscută. Sunt plini munții noștri de întinse păduri, brad și fag, cari

Inspirațiile

Din harul lui Dumnezeu mi-s'a dat și mie să observ, de câțva timp, cum poate deveni cineva scriitor, poet, inventator și ce vrei, prin inspirație directă, fără să aibă nici o pregătire sistematică, ome-nească, ci abia 2—3 clase primare, isprăvite și acele mai mult de silă, decât de voce bună. Mi-s'a dat să observ rostul vorbei „Poeta non fit, sed nascitur“, care are un înțeles mult mai adânc, mai complex, decât se crede în genere.

Poate voi reveni pe larg asupra observațiilor mele. Deocamdată fixez că sunt perfect adevărate faptele următoare, ce le reunesc într'un mic mănunchiu, care s'ar

putea augmenta enorm, după studii și cercetări mai amănunțite. Trebuie să constat din capul locului, că esteticianii și criticii de profesie, în majoritatea cazurilor, nici pe departe nu nimeresc adevărul, când cu mare aparat științific și grandilocvență, analizează și discută toate influențele posibile și imposibile ale mediului material asupra genezei operelor de artă neglijând tocmai factorul cel mai important: *inspirația, revelația spiritală*.

Admitem, că cu mijloacele investigației științifice factorul acesta nu se poate studia. Dar atunci de ce atâta aroganță? De

nu produc astăzi nici măcar costul întreținerii lor.

3. Este linia de legătură cea mai scurtă, cea mai naturală și ușor accesibilă, pentru întreg ținutul munților apuseni. (vezi harta întocmită de Serv. de Pod. și Șos. Alba-Iulia). Șoseaua este trasată în linie dreaptă tot pe vale, cu o neînsemnată urcare respective înclinare de 1—2%. Mică excepție este la trecerea din Mogoș spre Bucium; pe o întindere de cca. 2½ km. Aici există însă o serpentină bine construită și deasemenea ușor accesibilă.

Din tabloul de distanțe de mai jos, rezultă deasemenea marele interes pentru șoseaua Teiuș-Abrud.

Noua Șosea

Mogoș-Teiuș	cca. 39 km
Bucium-Teiuș	51 „
Ponor-Teiuș	36 „
Valea Geoagelului-Teiuș	44 „
Rimești-Teiuș	20 „

Șosele existente

Mogoș-Aiud-Teiuș	cca. 70 km.
Bucium-Alba-Iulia	70'5 „
Ponor-Aiud	40 „
Valea Geoagelului-Aiud	43 „
Râmeș-Aiud	23 „

4. Cărașitul moșului. Nu cred să se poată desobișnui încurând moșul, de felul de vieață și ocupațiunea

lui, cărașitul cu ciuberele. Câtă vreme această ocupațiune va exista, va fi de mare folos, să aibă moșul, un drum scurt și mult mai ușor pentru cărașit, decât ocolind pela Turda sau Alba-Iulia.

5. Este cel mai potrivit drum strategic, din punct de vedere al apărării naționale. Sunt studii făcute în privința aceasta.

6. Teiușul este mare centru de comunicație C. F. R.

7. E singurul mijloc de a pătrunde cultura și civilizația în această regiune a munților.

8. Deschidem ochiului vizitatorului, una din cele mai frumoase și pitorești regiuni prin Cheia-Râmeșului la Detunata etc.

Șoseaua Teiuș-Mogoș-Abrud, e tot ce această regiune, cere astăzi fără și e singurul mijloc de a se veni în ajutorul sârmanei populațiuni.

Toate informațiunile se pot lua dela Serv. de Poduri și Șosele al Jud. Alba.

Credem, că Inaltul Guvern va ține seamă, de marea importanță și absolută nevoie de a se deschide această șosea, și va aproba, din împrumutul străin de Lei 500 milioane, suma de 18 milioane necesară terminării lucrărilor.

Cluj, la 5 Iulie 1929.

Dr. Lazăr C. Iancu

ce atâta critică grandilocventă, ca să nu zic doctă? De ce atâtea absurdități, cari umplu multe biblioteci?

Nu mai în chestia Shakespeare s'au scris mii de volume, cu teorii și ipoteze cari de cari mai pes-trițe. Cât timp chestiunea e foarte simplă. *Piese le-a scris Shakespeare, fiind inspirat.* Orice altă ipo-teză e înblătire de pae. Miile de volume savante s'ar putea arunca în foc, ca să nu mai încurce min-țile studenților.

În acelaș mod, evangheliile au fost scrise de evangheliști, fiind inspirați. Și am terminat cu ex-plicarea.

Dar să proced ceva mai siste-matic.

Socrate, în *Apologia* sa, cap. VII, ne spune:

— „Dupăce am isprăvit cu oamenii de stat, am mers la poeți, atât la tragici, cât și la ditiram-bici, și la alții, ca să mă prind eu însumi asupra faptului, că sunt mai prost decât ei. Luând deci din poeziile lor acele, ce mi-se păreau mai reușite, i-am întrebat; ce intenționau ei cu acele poezii? Doriam să mă luminez și eu dela ei. Dar mi-e rușine, oameni buni, a vă spune adevărul. Totuș trebue să-l spun. Pentru a grăi răspicat, veți ști, că aproape toți, cari sunteți aici de față, ați lămuri mai bine înțelesul acelor poezii, decum mi-l-au lămurit scriitorii lor. Cu alte cuvinte, m'am con-vins și despre poeți, că ei nu scriu din înțelepciune (*sophia*) ceeace scriu, ci din ceva dar na-tural și din inspirație (ou *sophia* poioein ha poioein, alla physei tini kai enthousiazontes), ca pre-zicătorii și oracolii, cari încă ne spun multe lucruri și frumoase, dar nimic nu știu din cele ce spun (*hosper hoi theomantes, kai hoi chresmodoi kai gar houtoi legousi men polla kai kala. isasin de ouden hon legousi*).

Pe cât știu, observația aceasta alui Socrate a fost complet igno-rată de esteticieni, și tocmai ea ar trebui să fie cheia, pentru a în-țelege gena tuturor operelor mari de artă și gena invenții-lor științifice! Sau mai corect, pentru a înțelege ceeace e de ne-înțeles, pentru a observa, că nu știm nimic, îndată ce e vorba de esența lucrurilor.

Analizăm până la subtilități influența ambianței materiale a-

supra creațiunii artistice și știin-țifice, dar ignorăm factorul spiri-tual; iată metoda critico-științi-fică sau științifico-critică!

Despre cărțile Noului Testa-ment știm că au fost scrise prin inspirație. „Matthaeus, Marcus, Lucas et Joannes, quadriga Do-mini, quasi rota in rota volun-tur et pergunt quocumque eos flatus Spiritus sancti perduxerit” — ne spune și S. Jeronim. Nu avem nici un motiv de a trage la îndoială adevărul acestor de-claratii.

Victor Hugo, în lucrarea sa despre Shakespeare, scrie:

„Forber afirmă, că Shakespeare *practica magia* și că tot ce era bun în piesele lui, îi era dictat de un Spirit.”

Goethe se apropia de adevăr, când (în *Wilhelm Meisters Lehr-jahre*, III, 11) prin rostul lui Jarno și Wilhelm se exprima:

„Wilhelm abia a citit câteva piese de ale lui Shakespeare, când efectul lor fu atât de mare asupra sa, încât nu mai fu în stare să continue. Sufletul său întreg se puse în mișcare. Căuta ocazie să vorbească cu Jarno și nu putea să-i mulțamească de ajuns pentru bucuria procurată.”

„Am știut înainte — zise acesta — că nu vei rămânea nesimțitor față de paginile escelente ale celui mai extraordinar și mai miraculos dintre toți scriitorii.”

„Da — esclama Wilhelm — nu-mi aduc aminte ca vr'o carte, vr'un om, sau vr'un eveniment al vieții să fi produs asupra mea efecte așa de adânci ca piesele acestea fermecătoare, ce le cunoscui prin bunătatea D-Tale. Ele par a fi opera unui geniu ceresc, care se apropie de oameni, pentru a-i face cunoscuți unii cu alții, în modul cel mai blând. Ele nu sunt opere poetice! Pare că stăm înaintea imenselor cărți deschise ale destinului, prin cari vueste orcanul vieții celei mai răscolite și le frunzărește vijelios încoace și încolo. Asupra forței și deli-catetei, asupra puterii și liniștei lor sunt așa de uimit și uluit, încât aștept cu dor timpul, în care să fiu în stare a ceti mai departe.”

Milton de asemenea lucra nu-mai când era inspirat. Când scria *Paradisul pierdut*, totdeauna pune-a pe fiicele sale să-i cânte din harpă, înainte de a se pune la lucru.

Shelley trecea de asemenea ca unul ce visează deștept, într'un fel de abstracțiune, în cari mo-mente creerul îi era ca în letar-gie. Buzele i-se mișcau nervos iar vocea tremura de emoțiune, lim-bajul semăna mai mult cu al unui inger decât al unui muritor.

Mare sensibil era și *Alfred de Musset*. Un vizionar în toată accepția cuvântului.

În vara anului 1923, la Ham-burg, se putea vedea un expozeu întreg asupra lui Schiller, unde se spunea că cele mai frumoase idei i-au fost inspirate ca prin vis.

Michelet scrie în „Revoluția franceză”:

„Niciodată. dela Fecioara din Orleans a mea, n'am mai avut o astfel de rază venind de sus, o astfel de scăpărare venind din cer.”

Fără de aceste „raze” venite de sus nu se poate face mare ispravă nici în arte, nici în științele po-sitive.

Cele mai importante descope-ri și invenții în fizică, în chimie, în astronomie, medicină, biologie, tehnică, în științele naturale au fost și sunt puse la cale de *ima-ginație* sau *rațiunea mistică*, incom-prehensibilă. Nici chiar invenția matematică nu face excepție.

Fără de imaginația mistică, crea-toare, putem fi cărpaci, putem fi imitatori, putem fi savanți de duzină, dar nu putem fi *maestri*.

Înzadar ar ști cineva toate re-gulele prosodiei și metricei, toate subtilitățile și genurile poetice: căci fără darul da a putea fi in-spirat, nu va fi capabil să ne dea nici o strofă de poezie adevărată.

Gavril Todica

ABONAȚI SOCIETATEA DE MAINE

REVISTĂ BILUNARĂ P. PROB-
LEME SOCIALE ȘI ECONOMICE

Este populația Basarabiei eterogenă?

Odată cu ridicarea stării de asediu din Basarabia au apărut la Chișinău o mulțime de ziare rusești, ceea ce ar părea ca un indiciu, că în Basarabia există un curent puternic de rusism și că numai datorită stării de asediu și măsurilor excepționale — as-pirațiunile minorităților din acea-stă provincie erau înăbușite de autoritatea românească.

Un ziar comunist cere pur și simplu un plebiscit în Basarabia pentru ca populația să-și exprime în mod liber voința ei.

Lăsând la oparte aceste abera-țiuni care sunt inspirate de din-colo de granițele țării, vom căuta să arătăm în rândurile care ur-mează, că în Basarabia nu există o minoritate rusă organizată ci că numai orașele basarabene sunt înstrăinate în sensul că acolo lo-cuește o populație străină, un conglomerat, de națiuni amestea-cate. Această populație flotantă a fost adusă sub regimul rusesc de prin alte țări și s'a fixat aci în târgurile basarabene.

În momentul de față această populație dă Basarabiei aparența unei provincii cu populație ete-rogenă, împestrită doar „ici-colo” cu insule mari de români moldoveni. S'au găsit acum și teoreticieni, ceiace e și mai regre-tabil Românii de origină, cari cer dreptul pentru Rușii basarabeni de a se organiza într'o comuni-tate autonomă.

Totuși repetăm, că în Basara-bia nu există o minoritate rusă ca atare. Există însă câteva mii de funcționari rămași fără slujbă și un număr destul de important de lipoveni în Basarabia de sud.

Există însă alte minorități etnice de formație nebuloasă (Găgăuții), disparate în privința organizării comunității lor și în-fluențate în timpul șederii lor în Basarabia de cultura rusă (Evreii) și în sfârșit alte minorități etnice într'un număr mai mic (Grecii, Armenii, Turcii), cari nici nu con-stituesc minorități etnice propriu-zise, ci o populație parazită și cozmopolită care servește ca clasă mijlocitoare între țărani moldo-

veni care aduc produsul muncii lor la orașe și negustorii din străinătate.

Singura minoritate etnică orga-nizată în comunități puternice și autonome este cea germană. A-dusă în timpul țarului Alexan-dru I. ea nu s'a amestecat cu populația înconjurătoare ei, și-a păstrat intacte limba, portul și obiceiurile.

Totuși toate aceste minorități etnice atât prin numărul lor, cât și prin importanța lor aproape nu contează fiind comparate cu marele număr de Românii mol-doveni, care în masse compacte sunt așezați în toată Basarabia.

Așa dar vedem că în Basara-bia nu există minorități etnice propriu zise, ci mai mult co-munități minoritare, care printr'o osmoză bio-psihologică bizară —, explicabilă însă unui cercetător al istoriei Basarabiei, — și-au asi-milat unele — limba, cultura și portul rusesc, altele — numai cultura, mentalitatea și spiritul ruso-slav.

Dar socotind că cea mai bună demonstrare a tezei noastre ar putea fi statistica și cifrele — vom arăta mai la vale prin statistici rusești chiar, că populația Basa-rabiei nu este eterogenă, ci omo-pen moldovenească.

În majoritatea cazurilor pentru a se demonstra preponderanța ele-mentului românesc în Basarabia se utilizează statistica primului recensământ general al Imperiului rus din 1897. Conform acestei statistici populația Basarabiei se cifrează la 1,935,412 oameni.

Pe naționalități populația se împarte astfel:

Moldovenii	— —	920.919
Rușii	— — —	135.774
Malorușii	— —	379.698
Bulgarii	— — —	103.225
Nemții	— — —	60.206
Țigani	— — —	8.636
Evreii	— — —	269.108

Din această statistică rezultă că Moldovenii sunt în proporție de 47,58%, Totuși ținând seamă de condițiunile în care a fost efec-tuat acest recensământ, când mulți Moldoveni au fost trecuți în

rubrica altor naționalități, trebuie să mărturisim că proporția Mol-dovenilor e cu mult mai mare, ceea ce de altfel vom vedea din alte statistici.

Se mai utilizează adeseori și statistica rusească din 1907, pe care o vom menționa mai jos.

Cu toată politica de asuprire a guvernelor țariste instinctul na-țional nu se lasă biruît și Mol-dovenii ca număr stau în fruntea tuturor naționalităților din pro-vincia de peste Prut.

Este interesant a se menționa și statisticile rusești relative la Moldovenii din regiunea transnis-triană.

Un academician rus, Petre Kep-pen, a scris o carte intitulată „Despre harta etnografică a Ru-siei Europene” tipărită la Petro-grad în anul 1855.

După acest autor se află în regiunea Ecaterino-slavului 9.858 de Moldoveni, în Podolia 7.429, și în regiunea Chersonului 75.000.

După același Keppen Moldovenii formează 86 la sută din totalita-tea populației basarabene. (Citat de dr. Cazacu — Moldova dintre Prut și Nistru. Iași. 1924 p. 73).

„Această cifră — adaugă dr. Cazacu — „pară a fi relativ apro-pă de adevăr, având în vedere încheierea primei și celei mai acute perioade de colonizare în special din *Sudul* și din *Nordul* Basarabiei cu Nemți, Bulgari și alți fugari.”

În general toți autorii cari au scris despre etnografia și demo-grafia Basarabiei — în caz dacă erau Ruși — afirmău că aceste regiuni sunt locuite de masse compacte de Ruși și Ruteni cu rare insule de populație româ-nească. În caz dacă autorii erau Români — recunoșteau că popu-lația acestor regiuni este extrem de eterogenă, susținând *numai* drepturile istorice ale Românilor asupra acestor ținuturi.

Or noi susținem mai mult: extremitățile Basarabiei mai ales Hotinul, sunt locuite de o popu-lație moldovenească care și-a pă-s-trat limba, portul și obiceiurile românești. Aci locuiește o majo-ritate românească deși relativă, totuși compactă și puternică. În fond sufletul național n'a suferit nici-o atingere.

După „Colecția datelor statis-tice asupra ținutului Hotinului” tipărită la Moscova de Ermolinski

în anul 1906, populația satească a ținutului este aproape pe jumătate compusă din Moldoveni, cari nu știu rusește.

După statistica lui Ermolinski de altfel destul de tendențioasă, Rutenii sunt în număr de 94.516 de locuitori sau 56,2 la sută din populația județului, iar Moldovenii în număr de 75.715 de locuitori sau 43,8 la sută din populația Hotinului.

În județul Cetatea Albă situația este întrucâtva mai favorabilă minorităților fără totuși ca vre-o minoritate să aibă aci o majoritate absolută. Aproape toate naționalitățile sunt reprezentate în mod egal: Moldovenii formează — 18,2 la sută, Nemții — la fel, Bulgarii — 23,7%, Turcii — 4,4%, Ovreii — 2,8%, Rușii — 8,4%, Ucrainenii — 23,5%.

Această aglomerație de națiuni este datorită, precum am arătat la începutul studiului nostru infiltrăției intermitente ale elementelor streine de peste Nistru și Dunăre, cari au găsit în Bugeac condițiuni prielnice pentru dezvoltarea lor. Principiul de guvernare al regimului țarist „divide et impera”, și-a găsit o aplicație

excelentă în ținutul Cetatea Albă. O politică de stat națională ar restabili repede situația normală de mai înainte.

În anul 1912 când în Basarabia se sărbătorea „praznicul” cel mare: o sută de ani dela anexarea Basarabiei la Rusia, revista „Agricultura Basarabiei” a întocmit cu ajutorul bănesc al Zemstvei o monografie care a sintetizat situația economică, statistică și culturală a Basarabiei la data aceea, conținând și numeroase statistici cu privire la demografia populației basarabene. La întocmirea monografiei au contribuit și mulți basarabeni de origine rusă.

Partea privitoare la populația Basarabiei a fost scrisă de către N. Moghileanski, un scriitor foarte talentat și de o erudiție extraordinară.

Moghileanski aduce un tablou comparativ al populației basarabene din anii 1897 și 1907. Acest tablou este interesant prin aceea că demonstrează o creștere vertiginoasă a populației basarabene cu toate că colonizările au încetat de mult.

TABLOUL I.

JUDEȚELE	1897			1907			Socoteala în mii de locuitori
	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total	
Chișinău	114.6	135.0	279.6	168.5	159.7	328.2	
Cetatea Albă	133.9	131.3	265.2	173.1	168.2	341.3	
Tighina	101.0	93.9	194.9	124.1	118.5	242.6	
Bălți	108.8	102.6	211.4	133.1	126.1	259.2	
Ismail	125.9	118.2	244.2	160.0	152.6	312.6	
Orhei	108.6	104.7	213.3	134.2	129.3	263.5	
Soroca	111.8	106.9	218.8	138.0	132.4	270.4	
Hotin	156.2	151.3	307.5	191.7	183.6	375.3	
Total general	960.8	943.9	1904.7	1222.7	1170.4	2393.1	

Așa dar în timp de 10 ani populația Basarabiei s'a mărit cu aproape 25 la sută.

Statistica claselor a lui Moghileanski (nobili, burghezii, țărani, negustorii) nu ne interesează, căci împărțirea în caste n'a supraviețuit nici în Rusia de azi.

După numărul știutorilor de carte Basarabia ocupă în anul 1912 locul al 5-lea dela sfârșit, față de toate guberniile Imperiului. La 1.000 de locuitori sunt 156 știu-

tori de carte. Și Moghileanski recunoaște că cauza principală a acestui analfabetism este anti-pația țăranelor moldovean față de abecedarul rusesc care îi era impus cu forța și pe care nuli înțelegea.

La compunerea etnică a populației basarabene monografia sus-arătată nu aduce nici o contribuție nouă. Se citează din nou datele statistice a recensământului general din 1897.

Dela 1907 până la alipirea Basarabiei de patria mamă nu s'a mai efectuat în Rusia nici un recensământ general și aceasta din următoarele motive: 1) greutatea de a se efectua un recensământ într-o țară așa de mare în privința teritoriului ca Rusia dinainte de război 2) situația tulbură internă și, 3) izbucnirea războiului mondial.

Abia în anul 1918 primii funcționari români veniți de peste Prut încep a se interesa de statistica populației basarabene.

Dnii Giurgea și Filipescu (Basarabia — Considerațiuni generale, economice, agricole și statistice. Chișinău — 1919) ne dau statistici prețioase pentru anii 1918—1919 în comparație cu anii 1896, 1907 și 1916. D-lor fac mai întâi numărarea pe județe, pe care în urmă o totalizează făcând un calcul probabil pe anii 1918—1919.

Autorii aceștia în special sunt atrași de un fenomen curios care se observă în jud. Hotin. Sub înăurirea Moldovenilor Rutenii din Hotin și-au schimbat în parte limba, portul și chiar petrecerile. Puterea de conservare etnică a poporului moldovenesc s'a dovedit în ținutul Hotinului într-un mod cu totul excelent. Malorușii se pierd în masele compacte a țărânimii moldovenești. De altfel e destul de cunoscut proverbul basarabean: „Tata—Rus, Mama—Rus, Ioan—Moldovan”. Puterea poporului moldovenesc de a asimila alte naționalități și-a găsit expresia plastică în acest proverb popular.

D. Giurgea afirmă că procesul de desnaționalizare a Malorușilor nu s'a terminat încă. El durează și va mai continua probabil până la complecta lor confopire cu Moldovenii basarabeni. Această asimilare n'are un caracter accidental, având loc numai în regiunile unde predomină elementul românesc, ci acolo chiar unde ambele naționalități nu sunt reprezentate în aceeași proporție. Această asimilare are caracterul unui fenomen bio-psihologic și constituie un adevărat mimetism etnografic.

Populația Basarabiei pe județe se prezintă după dnii Giurgea—Filipescu în modul următor:

TABLOUL II.

DENUMIREA POPULAȚIEI	Chișinău	Hotin	Soroca	Bălți	Orhei	Tighina	Ismail-Cahul	Cetatea Albă
Moldovenii	169.319	90.136	165.473	148.214	170.550	100.944	122.289	74.943
Malorușii	1.060	181.043	41.816	34.344	15.726	17.831	30.648	40.367
Evreii	4.880 în județ	36.859	29.132	19.012	17.987	4.329	5.336	5.988
Țigani	3.723	1.034	560	452	2.166	280	—	11.584
Velicorușii	756	23	3.138	653	446	3.501	6.043	6.343
Polonii	26	1.337	422	731	170	—	70	—
Bulgarii	51	—	—	5	20	18.415	24.447	38.760
Nemții	662	302	109	1.764	18	5.026	831	43.102
Grecii	58	—	—	21	60	—	170	—
Găgăuții	8	—	—	4	—	37.290	27.732	13.155
Albanezii	—	—	—	—	—	—	1.100	—
Francezii	—	—	—	—	—	—	—	3.370
Malorușii asimilați	—	2.400	—	—	2.800	—	—	—
Alte naționalități	140	1.392	214	71	62	—	1.965	—
Total	180.683	314.526	240.864	205.271	210.005	177.616	220.631	237.612

Dacă în loc de a face calcularea pe județe, am face aceeași operație pe naționalități — ar rezulta că Moldovenimea formează în Basarabia mai mult de 60 la sută din populația întreagă. Numărul cel mai mare de Români se află în județul Orhei: numărul cel mai mic în județul Cetatea Albă.

Malorușii sunt bine reprezentați în județul Hotin unde formează o majoritate relativă.

Socotim totuși că dnii Giurgea-Filipescu au greșit în calculele lor atribuind județului Hotin un număr de 36.859 de Evrei, deși infiltrația din Galiția orientală și Podolia ar justifica întrucâtva această cifră.

Țigani sunt reprezentați în mod proporțional în toate județele basarabene. Dealtfel e și greu să-i prinzi pentru numărătoare, fiind nomazi, ei cutreieră satele și orașele basarabene, din județele Ismail și Cahul.

Polonii într'un număr și mai infim, cum e și firesc, sunt concentrați în județele de nord a Basarabiei mai ales la Hotin. Armenii nici nu contează fiind trecuți în rubrica sub alte naționalități.

Găgăuții a căror origine obscură a dat mult de gândit tuturor savanților și cărturarilor care au cercetat trecutul Basarabiei, locuiesc mai ales în județul Tighina (37.230 suflete) și județele Cahul-Ismail.

Și autorii de mai sus sunt atrași de fenomenul curios pe care l'am relatat cu ocazia publicării unui alt studiu în revista aceasta și anume creșterea vertiginoasă a populației basarabene. Dar d-lor o atribuie altor cauze: *prolificitatea tradițională a poporului român și colonizarea Basarabiei de către guvernele țariste cu elemente de peste graniță — sunt singurele cauze ale creșterii rapide a populației basarabene.*

Socotim însă că factorii aceștia deși de o importanță primordială nu constituiesc totuși singurele cauze ale creșterii vertiginoase a populației basarabene. Aceste cauze sunt cu mult mai complexe și nu cadrează numai cu teritoriul unui anumit stat sau caracterul fiziologic al unui anume popor.

Aceste cauze au un caracter strict obiectiv și stau într-o legătură strânsă cu legile populației în general și cea a lui Malthus în special. Teoria aceasta din urmă

deși mult criticată a rămas totuși fundamentul științei demografice și poate cu altă ocazie vom arăta legătura ce există între creșterea rapidă a populației basarabene și legea vestitului pastor englez.

Deocamdată ne vom mărgini numai arătând că populația basarabeană în timp de 10 ani (perioada 1897—1907) a crescut cu 25 la sută. Ținând seamă de mortalitatea infantilă, care în Basarabia din cauza lipsei de îngrijire a copiilor e foarte mare — atunci cifra aceasta ne apare în adevărata ei însemnătate.

Rămând să mai aducem o statistică comparativă din care va rezulta numărul exact al populației urbane și rurale în raport cu naționalitățile respective. Statistica aceasta se referă la anii 1918—1919 și e bazată pe calcul probabil.

Numerele sunt socotite în mii de locuitori. (Vezi Tabloul III.)

Tabloul acesta deși conține unele inexactități și e bazat pe probabilități e totuși foarte aproape de adevăr.

Din statistica aceasta rezultă că majoritatea zdrobitoare a populației basarabene locuiește la sate. Dintr'un total de 2.625.000 locuitori, 2.274.000 locuiesc la sate și numai 368.000 la orașe. Orașele basarabene par foarte înstrăinate.

În ceea ce privește compunerea etnică reiese din acest tablou că Moldovenii sunt în proporție de 68.9 la sută, sau 1.683.000 de oameni. Județul populat cu cel mai mare număr de Români este județul Orhei; urmează Soroca, Bălți și Chișinău. La coadă se află Ismailul cu 32.000 de Moldoveni.

Velicorușii (Rușii adevărați sau Cațapii) sunt într'un număr cu totul infim. Ceva mai bine reprezentați sunt Malorușii mai ales în județul Hotin.

După calculul dlor Giurgea-Filipescu numărul Evreilor din Basarabia se cifrează la 267.000 de locuitori, din cari 138.000 la sate și 129.000 la orașe. Această constatare este cel puțin eronată întrucât știut este că majoritatea populației izraelite din Basarabia este așezată la orașe. E posibil că autorii de mai sus înglobează sub rubrica „județe” și orașele mici („mestecico”) dar și în acest caz numărul populației izraelite dela orașe covârșește pe cea sătească.

TABLOUL III.

Județe	Populația la sate											Numele orașului	Populația la orașe								
	Total general	Total sate	Români	Ruși	Maloruși	Lipoveni	Evrei	Nemți	Bulgari	Găgăuți	Alte națiuni		Total orașe	Români	Ruși	Maloruși	Lipoveni	Evrei	Nemți și alții	Bulgari și Găgăuți	
Chișinău ...	376	243	230	2	2	1	5	1	—	—	2	Chișinău ...	133	40	8	7	4	62	10	2	
Tighina ...	269	241	160	5	2	2	8	9	15	14	5	Tighina ...	28	5	3	3	2	8	5	2	
Cetatea-Albă	377	343	142	18	10	17	7	53	48	14	4	Cetatea-Albă	34	8	4	3	3	8	5	3	
Ismail ...	174	104	32	3	20	7	8	6	15	6	3	Chilia ...	15	5	2	1	2	3	2	—	
Cahul ...	184	158	128	2	7	1	6	—	6	6	2	Ismail ...	37	8	3	3	3	11	6	3	
Orhei ...	295	276	244	1	7	2	20	—	—	—	3	Bolgrad ...	18	2	2	1	—	2	—	11	
Bălți ...	294	272	233	4	12	1	18	2	—	—	3	Cahul ...	12	5	1	1	—	3	1	1	
Soroca —	307	288	235	2	20	1	25	1	—	—	2	Reni ...	14	4	1	1	1	4	2	1	
Hotin ...	366	349	180	8	105	9	40	—	—	—	9	Orhei ...	19	5	2	2	—	8	3	—	
												Bălți ...	22	7	1	2	1	8	3	—	
												Soroca ...	19	5	2	3	1	6	2	—	
												Hotin ...	17	4	1	2	1	6	3	—	
Total ...	2625	2274	1585	45	225	41	138	72	84	40	33	Total ...	368	98	30	29	18	129	41	23	

Nemții cum e și firesc sunt concentrați în județul Cetatea-Albă (53.000 în județ și 5000 în orașe).

Cu toate lipsurile de altfel inerente oricărei lucrări întocmite în grabă, opera dlor Giurgea-Filipescu are o importanță destul de mare fiind prima lucrare de acest fel după Unirea din 1918.

Concluzia autorilor de mai sus este următoarea:

Basarabia e locuită de o majoritate etnică românească. Românii sunt în număr de 68,9 la sută din populația întreagă; Rușii de toate nuanțele în proporție de 14,5 la sută, Evreii 10 la sută, Bulgarii 4,5 la sută etc.

Dela Unirea din 1918 nu s'a efectuat nici un recensământ general în afară de cel al dlui Octavian Goga, care fiind pornit pe baze greșite a fost abandonat.

Găsim câteva statistici interesante în volumul comemorativ „zece ani dela Unire” al dlui dr. Cazacu, dar întrucât această lucrare conține mai mult statistici ce privesc mișcarea populației, mortalitatea, numărul născuților, numărul căsătoriilor, o trecem cu vederea, — dat fiind că teza noastră fundamentală a fost să demonstrăm preponderanța elementului

românesc în Basarabia prin statistici indicatoare de naționalitate.

Nu ne rămâne decât să facem câteva generalizări arătând motivele cari au împiedecat contopirea Basarabiei cu restul Imperiului țarist, căci trebuie notat că Basarabia nici-o dată n'a intrat în angrenajul cel mare al popoarelor cari locuiau Rusia.

Până în a doua jumătate a secolului a XIX-lea Basarabia a rămas tot „oblastie”, un teritoriu întrucâtva distinct de restul Imperiului. Abia sub Alexandru al II-lea Basarabia a devenit „gubernie.” Această individualizare este datorită contrastului între caracterelor etnice și psihologice ale poporului român și ale celui rus. Românul basarabean a fost singurul reprezentant al rasei latine pe tot întinsul Rusiei dela Varșovia până la Vladivostok. Vitalitatea și optimismul Moldoveanului în mod evident sunt opuse spiritului morbid rus. Spiritul clar latin nu s'a putut contopi cu misticismul slav. Deaceia n'a existat nici un moment o unire trainică și adevărată între Basarabia și restul Rusiei.

Dealtfel nici centrul nu privea cu ochi buni această provincie, numită în timpul revoluției din

1917 „Vandeea rusească” în comparație cu nobila provincie franceză care în timpul Marelui Revoluții din 1789 a rămas credincioasă crinului regal.

În tot cursul dominației rusești (mai ales la începutul ei) Basarabia a fost socotită ca o colonie unde se trimiteau criminalii politici (poetul A. Pușchin) și funcționarii de mână a doua. Basarabia a fost administrată de Ruși într'un mod detestabil. E drept că au fost și câțiva administratori și guvernatori corecți, oameni de o largă bunăvoință (Scarlat Sturdza la începutul dominației rusești, Teodoroff, și la începutul secolului al XX-lea prințul Urusov). Acesta din urmă a tipărit o carte „Memoriile unui guvernator” care a făcut mare valvă în Rusia, fiind o critică aspră îndreptată contra persecuției minorităților etnice din cuprinsul Imperiului.

Ar fi inutil să mai insistăm. Singura idee ce se desprinde din expunerea noastră este tot aceeași că politica de agresiune și prigoană nu reușește să consolideze situația unui stat unde nu există ideea de drept și de dreptate cum a fost Rusia țaristă.

Al. Kidel

Helioterapia sau cura de soare

1. Noțiuni generale.

Intrucât tratamentul binefăcător al razelor de soare, a eșit din perioada empirică, în care se găsea, vom expune mai întâi principalele noțiuni fizice, pe care se bazează.

Razele solare în trecerea lor prin o priză de sticlă se disociază în o serie de șapte grupuri de culori: roșu, portocaliu, galben, verde, albastru, indigo și violet, formând astfel *razele luminoase sau spectrul vizibil*.

În afară de acest spectru radiațiunile solare sunt reprezentate și prin alte categorii de raze, cari nu sunt perceptibile vederii noastre și cari formează *spectrul invizibil*.

Astfel la stânga spectrului vizibil este o zonă obscură numită *infraroșie*, cu raze de căldură, cari au proprietatea să ridice temperatura corpurilor cu cari vin în contact; iar la dreapta lui se întinde zona numită *ultravioletă*, cu raze cari au proprietăți chimice, din care motiv se și numesc raze chimice, actinice sau *ultraviolete*.

Vedem prin urmare că razele cari vin dela soare, conțin trei categorii de raze și anume:

- 1) raze luminoase sau galbene;
- 2) raze de căldură sau infraroșii și
- 3) raze chimice sau ultraviolete.

Fenomenul acesta de disociare al radiațiunilor solare în cele trei categorii de raze, se produce îndată ce razele solare ajung în contact cu atmosfera globului, sau cu diferiți corpi terestri.

Din această complexitate a razelor solare noi nu vedem decât razele luminoase, cari sunt într-o proporție extrem de mică (1—2%), pe când celelalte categorii de raze de căldură și ultraviolete, în proporție de 98%, sunt cu totul imperceptibile vederii noastre.

Cunoaștem importanța deosebită ce-o are în biologie acțiunea luminii solare. Fără îndoială că și în terapeutică vom obține maximul de beneficiu, când acționează deodată totalitatea razelor solare.

Totuși s'a dovedit că din acest complex, razele chimice sau ultraviolete sunt cele mai active în ce privește acțiunea lor asupra orga-

nismului. În doze mari sunt „distrugătoare de țesuturi vii”, iar în doze mici „sunt producătoare de energie” (Venot și Pruvost), așa că efectele fiziologice pe care le produc sunt în urma activării fenomenelor vitale, foarte favorabile pentru organism.

2) Acțiunea fiziologică și terapeutică a razelor solare.

Acțiunea fiziologică a razelor solare este foarte variată. Astfel efectele pe care le prezintă acțiunea razelor de soare, nu sunt în fiecare zi și în tot locul identice.

O serie de materii impure și gaze, care se găsesc în aer (fum, praf, vapori, etc.), absorb o parte din razele solare, așa că micșorează efectul lor terapeutic.

Din acest motiv regiunile cu aer condesat și bogat în impurități (orașele, centrele industriale, etc.), nu sunt favorabile pentru cură de soare.

Din contră muntele și marea unde aerul este mai curat, oferă cele mai avantajoase condiții de helioterapie, întrucât acțiunea razelor solare este aici mai intensă.

În ce privește marea știm de asemenea că întinsul ei, precum și nisipul plăgii au proprietatea de a absorbi razele de căldură și de a reflecta cele ultra-violete, așa că din punct de vedere terapeutic, cantitatea acestora este mult mărită la mare.

Acțiunea ce-o exercită razele solare asupra organismului se poate manifesta: *local și general*.

a) *Acțiunea locală*. Sub influința razelor se porunce o hiperemie a țesuturilor regiunii expuse, care favorizează circulația locală și întreaga nutriție celulară.

Astfel se produce o excitație a vitalității țesuturilor, cu un mare aport de celule roșii și leucocite.

De această reacțiune locală a razelor de soare va profita îndeosebi focarul bolnav, precum și întreaga regiune.

Între efectele locale principale, pe cari le produce helioterapia, constatăm:

1) *Suprimarea sau micșorarea durerii*, care după Rollier este cel mai

precoce efect local. Apare deja după primele ședințe (artrita, tuberculoza cronică osoasă, etc.), altădată și îndeosebi în cazurile de inflamații acute, expunerea la soare produce o exacerbație a fenomenelor locale.

2) *Efectul bactericid*, este de asemenea de mare importanță. Se datorește atât fagocitozei puternice ce-o produc razele, cât și activării vitalității țesuturilor, precum și acțiunii directe de distrugere a microbilor, pe care o exercită razele solare.

În modul acesta ne explicăm rapiditatea vindecării plăgilor cari au fost expuse la soare.

3) *Efectul rezolutiv, sclerozant și cicatrizant*, este manifestarea terapeutică esențială, pe care o prezintă local acțiunea razelor solare.

Astfel inflamațiile cronice, infiltrațiunile seroase, fougositățile articulare, adenopatiile cervicale și tracheo-bronchice se tocesc repede, colecțiunile purulente se resorb și evacuiază, fistulele se închid, iar vindecarea leziunilor ulceroase, rebele la alt tratament, este mult accelerată.

4) Un efect local important este și *pigmentațiunea cutanată*, care formează un agent de protecție contra razelor de căldură și este astfel un regulator termic. De asemenea pigmenția favorizează — după unii autori — pătrunderea în profunzime a razelor ultra-violete.

b) *Acțiunea generală* este de mulțori superioară în efecte celei locale.

Astfel efectul imediat general pe care-l produc razele de soare asupra organismului este transpirația abundentă, care ajută la debarasarea organismului de residurile nocive, (corpi azotați, microbii și toxinele lor, etc.), și contribuie astfel la degajarea funcțiunii ficatului, rinichilor, glandelor endocrine cu funcțiune antitoxică, etc.

Vasodilatația cutanată, care însoțește transpirația, explică — după Rollier — diminuarea tensiunii arteriale, precum și ușoara accelerare a pulsului și respirației.

Efectul principal general ce-l produce helioterapia este însă *acțiunea tonică* ce-o exercită asupra organismului. Circulația sângelui este activată, cantitatea de hemoglobină și de globule roșii se mărește, schimburile celulare sunt intensificate, apetitul crește, eliminările toxice ale organismului sunt mărite, iar diureza crescută. De asemenea se con-

stată o stimulare a glandelor cu secreție internă, precum și o utilizare mai bună a cantităților de calciu și fosfor din organism (H. Slobozianu). Din acest motiv se recomandă întotdeauna ca deodată cu instituirea tratamentului de calciu (în anumite afecțiuni) să se asocieze și acțiunea razelor ultraviolete (helioterapia, lampa de quartz, etc.).

Al treilea efect general important, pe care îl produc razele de soare asupra organismului este *efectul sedativ*, datorit acțiunii soarelui asupra terminațiilor nervoase periferice.

Deasemenea impresia de bună dispoziție și reînviore, ce-o simt majoritatea pacienților imediat după primele ședințe de tratament, nu este decât rezultatul acțiunii binefăcătoare a razelor de soare.

Astfel deodată cu întărirea organismului, pacienții recapătă echilibrul moral, care formează un factor fiziologic esențial în asigurarea vindecării (Hervé).

3) *Technica helioterapiei.*

Pentru ca să obținem rezultate favorabile în urma helioterapiei, trebuie să cunoaștem unele particularități în ce privește aplicarea ei.

Niciodată această cură nu trebuie să fie o cauză de oboseală fizică sau de depresiune morală pentru pacienți. În aceste cazuri va trebui să renunțăm la tratament sau să micșorăm dozele.

În regulă generală aplicarea helioterapiei este: *totală, regională* și în mod excepțional *locală*. Întotdeauna însă va trebui să fie *progresivă* și *centripetă* (Jaubert), pentru ca să evităm reacțiuni vătămătoare sau eventuale accidente și în modul acesta să asigurăm rezultate bune.

Se va începe cura prin expunerea extremităților și treptat, supraveghind această perioadă delicată de adaptare a organismului, toracelui, etc., ajungând astfel la expunerea totală, care realizează maximul de beneficii terapeutice.

Băile de soare, în ce privește durata lor, va trebui deasemenea să se facă în o progresiune treptată. Începem cu 5—10 minute și mărim zilnic cu maximul un sfert de oră, până ce ajungem la 1—3 ore expunere.

În regulă generală durata unei băi va fi cu mult mai scurtă la munte sau la mare, decât la șes și aceasta în urma intensității acțiunii solare.

Pigmentația joacă un rol important în ce privește adaptarea orga-

nismului. Ne asociem păreri la o seamă de autori și acordăm o valoare deosebită precocității și intensității pigmentației.

Între alte particularități de tehnică amintim, că acțiunea razelor de soare asupra organismului trebuie să fie *directă, în aer liber și fără interpoziție* de haine, geamuri, sau alte obiecte, cari absorb o parte din raze. Deasemenea razele să cadă perpendicular pe regiunea expusă și deaceia va trebui să căutăm o poziție favorabilă pentru această acțiune.

Orele cele mai favorabile pentru cură sunt dimineața dela 9—11, iar după masă între 3—5. Va trebui să treacă întotdeauna cel puțin 3 ore dela masa principală și până la începerea curei.

Temperatura atmosferică trebuie să fie de cel puțin 20° și de cel mult 40 °C. Peste aceste cifre putem să

avem accidente morbide (răceli, congestii interne, oboseli, etc.).

În alegerea locului de cură va trebui să luăm în seamă puritatea aerului, lipsa de umiditate (știm că umezeala împiedică transpirația cutanată), apoi o stabilitate termică, cu lipsa de vânturi. Mișcările ușoare de aer sunt din contră favorabile tratamentului.

În timpul curei protejăm capul contra căldurii, cu pălării speciale, sau prin o umbrelă deschisă; deasemenea folosim ochelari afumați, în cazul când luminositatea prea intensă jenează ochii. Se recomandă apoi pe întreaga durată a curei o alimentație ușoară, precum și lîngerarea de lichide în abundență.

Dintre toate tehnicile preconizate în aplicarea helioterapiei, cea mai eficace o considerăm a lui Rollier, tehnică, care constă în următoarele:

- 3 etape -															
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
				5 mm	10 mm	15 mm	20 mm	25 mm	30 mm	35 mm	40 mm	45 mm	50 mm	55 mm	
				5 mm	10 mm	15 mm	20 mm	25 mm	30 mm	35 mm	40 mm	45 mm	50 mm	55 mm	60 mm
			5 mm	10 mm	15 mm	20 mm	25 mm	30 mm	35 mm	40 mm	45 mm	50 mm	55 mm	60 mm	60 mm
	5 mm	10 mm	15 mm	20 mm	25 mm	30 mm	35 mm	40 mm	45 mm	50 mm	55 mm	60 mm	60 mm	60 mm	
5 mm	10 mm	15 mm	20 mm	25 mm	30 mm	35 mm	40 mm	45 mm	50 mm	55 mm	60 mm	60 mm	60 mm	60 mm	

Această schemă de expunere progresivă a corpului, acțiunii razelor solare, are nevoie de o justă interpretare. Astfel d. ex. în ziua a 5-a se va expune succesiv picioarele 5 minute, gambele 5 m., coapsele 5 m., abdomenul 5 m. și pieptul (deci expunerea totală a corpului) 5 m. În modul acesta picioarele stau la soare 25 m., gambele 20 m., coapsele 15 m., abdomenul 10 m., și pieptul 5 minute.

Zilele următoare expunerea se face la fel, mărindu-se în fiecare zi cu 5 m. expunerea totală a corpului, ajungând în ziua a 10-a la o jumătate oră expunere, iar în ziua a 15-a la una oră.

Aceste ședințe se pot repeta de 2—3 ori pe zi, cu pauze de cel pu-

țin o jumătate de oră. Se admit și modificări ale schemei lui Rollier, potrivit toleranței indivizilor.

Accidente helioterapiei.

La indivizii sensibili și la începutul curei, putem observa o serie de turburări produse de acțiunea razelor solare, însă de scurtă durată și fără importanță prea mare. Astfel avem, agitații, insomnie, dureri de cap, pierderea apetitului, oboseală, vărsături etc.

Dacă aceste simptome persistă mai multă vreme; ele sunt rezultatul unei expuneri de durată exagerată sau a unei sensibilități particulare a organismului, când trebuie să fim foarte precauți în dosarea tratamentului.

Anul economic 1928

Bunele nădejdi de îmbunătățire a situației economice a lumii întregi și îndeosebi a noastre a celei românești, la care ne îndreptătau revărsatul zorilor anului 1928, nu s'au împlinit, decât într-o foarte slabă măsură.

Fără îndoială, că față de trecut anul 1928 aduce oarecare îmbunătățire, această ameliorare însă, este mult inferioară celeia, care caracterizase anul 1927.

Pentru gospodăriile celor mai mulți țări anul acesta poate fi considerat mai mult ca un an de consolidare și întărire pe pozițiile cucerite, decât ca un an de adevărate și reale progrese.

Opera de consolidare a economiei popoarelor, care împlinește zece ani de muncă constructivă istovitoare și de intensă refacere dela încheierea păcii a fost ușurată și în anul 1928 de o situație politică generală relativ liniștită.

Sforțările comune pentru întărirea păcii generale, sforțări urmate cu aceeași stăruitoare năzuință ca și până acum, au mai făcut un pas înainte, prin încheierea pactului Kellogg, înțelegere, care pune războiul în afară de lege, urmărind scoaterea lui din viața popoarelor și întronarea păcii atât de mult binefăcătoare.

Cu toate acestea lichidarea grele-

lor sarcini bănești impuse de marele războiu, fără deosebire învinșilor și învingătorilor, ca și alte multe încercări politice dela stat la stat, rămase nelimpezite, vor mai frământa încă cine știe câtă vreme mințile celor ce conduc soarta popoarelor.

În materie de politică economică mondială recomandările cunoscătorilor economici, adoptate cu atâta bunăvoință de mai toate națiunile la conferința economică internațională din 1927, au rămas până astăzi numai deziderate.

Răul constatat în desvoltarea economică mondială, primejdia protecționismului exagerat industrial și agricol, n'a suferit în 1928 nici o schimbare în spre bine. Marile speranțe din 1927 de solidaritate și înfrățire economică au rămas neîndeplinite și dacă în privința politicii comerciale „clauza națiunii celei mai favorizate” a câștigat oarecare teren, există prea puțină îmbunătățire în ceea ce privește politica tarifară, iar în domeniul înțelegerilor industriale, comerciale și agricole, foarte puține progrese au fost realizate. Spre înlăturarea barierelor vamale și spre realizarea de înțelegeri economice colective nici un pas nou nu s'a făcut. Tendința de sprijinire a muncii și producției naționale n'a putut fi

oprită nici în anul 1928, statele în dorința lor după autonomie economică, protejând mai departe industrii artificiale.

Începutul unei mai strânse colaborări economice între state la care eram îndreptățiți să ne așteptăm dela anul 1928 nu s'a produs.

Greutățile mari, criza economică și financiară ce se întindește pe zi ce trece și în toate părțile va grăbi însă fără doar și poate, în ciuda oricărui ambiții de „autarkie”, ajungerea la acele soluții împăciuitoare, fără de care orice propășire mai temeinică pe tărâmul economic este ținută locului.*)

Cercetând mai îndeaproape merusul gospodăriei popoarelor în anul 1928, constatăm, că acest an nu prezintă în întregul lui deosebiri caracteristice bine pronunțate: producțiunea și-a menținut nivelul mijlociu multumitor, șomajul n'a înregistrat creșteri simțitoare, deși în multe state industriale și chiar și în țara noastră numărul celor rămași „pe drumuri” a sporit cu mult, comerțul mondial n'a crescut decât într-o foarte redusă măsură, în domeniul financiar stabilizarea monetară și-a urmat calea începută, cuprinzând aproape toate țările, nivelul mijlociu al prețurilor a rămas aproape staționar, iar condițiile generale de credit foarte puțin schimbate, n'au avut repercusiuni adânci asupra producției și costului mărfurilor.

Schițând în linii mari situația economică a principalelor țări, trebuie să vorbim în primul rând de Statele Unite Nord Americane, a căror covârșitoare înrăurire asupra vieții economice mondiale dela 1918 încoace, nu numai că s'a păstrat neatinsă și în anul 1928, ci în unele direcții ea a crescut simțitor.

Anul trecut a fost pentru această parte a lumii un an de prosperitate, de continuă propășire în cele mai multe ramuri de producțiune industrială, de o nouă și puternică expansiune a comerțului său exterior și de o activitate tot mai intensă în domeniul financiar internațional. Pătrunderea tot mai afundă a acestor state pe piețele principale economice, ca și răspândirea celor mai propice metode de producțiune și desfășurare sunt una din caracteristicile cele mai evidente ale anilor de după războiu.

*) „Argus” Nr. 4824 din 18 V. 1929. Situația externă, Dezamăgiri.

Din acest motiv, Rollier recomandă o individualizare în aplicarea curei solare, precum și supravegherea reacțiilor produse.

Deaceia se va controla întotdeauna: temperatura, pulsul, respirația și starea generală a pacientului, care urmează cura.

5) Indicațiunile terapeutice.

Distingem — după Jauber — două categorii de afecțiuni, cari beneficiază de tratamentul razelor solare și anume: afecțiuni medicale și chirurgicale.

Astfel întrebuițăm helioterapia cu frumoase succese, în toate cazurile de organisme debile și predispușe la tuberculoză, când tindem la o fortificare a organismului, apoi în rachitism, limfatism și diferite atrepsii, în reumatismul cronic și gutos, la o serie de maladii ale siste-

mului nervos, paralisiile infantile și starea de regresare, chorea, neurasthenia, etc.; tuberculoza pulmonară și pleurală (cortico-pleurite), în faza de cronicitate, de evoluție lentă — și apyretice de timp îndelungat, tuberculoză peritoneală, adenopatii traqueo-bronchice, nefrită cronică și obesitate, etc.

Dintre afecțiunile chirurgicale cele mai frumoase rezultate le dă: tuberculoza externă (sau chirurgicală): adenite (scrofuloza), osteite, osteoartrite, coxalgie, morbul lui Pott, spina ventosa, etc.; tuberculoza genito-urinară (baciloza testiculară); ulceratii cronice ale tegumentelor, ulcere varicoase, fistule, fracturi vicioase consolidate, plăgi de războiu atone, dermatoaze, eczemă, pyodermită, folliculite, furunculoze, etc.

Desvoltarea concurenței americane a silit celelalte state producătoare la un mare efort în direcția adaptării sistemelor lor de organizare produc-tivă, potrivit nouilor cerințe și îm-prejurărilor schimbate.

În această nouă direcție pare a se îndrepta și politica economică viitoare a țării noastre.

Pentru a remedia depresiunea tot mai persistentă în „industriile chei”, *Imperiul Mării Britanii*, unde perspectivele atât de promițătoare ale începutului anului 1928 se spulberă repede, a simțit trebuința intensificării în reorganizarea și naționalizarea metodelor de producție.

Pentru economia *Republicii germane*, concursul de împrejurări atât de îmbucurător în anul 1927 s'a menținut numai în primele luni ale anului 1928, devenind în restul timpului din ce în ce mai neprielnic, cu tot sporul simțitor al exportului său. Raritatea capitalului, dobânzilor urcate și șomajul mărit au format, ca și în trecut, preocupările de frunte ale gospodăriei Reichului.

În *Franța*, în care însănoșirea financiară a marcat o etapă hotărâtoare în viața economică a poporului ei, prin mărirea consumului pieții interioare, producția a realizat un spor însemnat.

Italia, după ce învinge greutățile stabilizării monetare, traversează o perioadă de reorganizare economică și de îmbunătățire crescândă din ce în ce mai pronunțată.

În *Belgia*, situația economică a anului 1927 se deosebește de cea din trecut printr'o nouă îmbunătățire a condițiilor generale de producție și consum.

Spania desavantajată printr'o recoltă mai puțin îmbelșugată ca a anului 1927, a continuat cu politica ei de naționalizare și de protecționism industrial.

În celelalte state din nordul Europei, condițiunile de producție și desfacere nu se deosebesc de acelea ale țărilor amintite, decât prin aspectele diferite ale activității lor economice.

Norvegia — datorită statornicirii moderate — a înregistrat o ameliorare apreciabilă în activitatea sa economică; *Suedia* învingând nesiguranța mișcărilor urviere, a obținut rezultate mai îmbucurătoare ca în cei doi ani anteriori. Recolta nesatisfăcătoare a împiedecat mersul normal al activității economice în *Statele Baltice*.

Polonia simțind efectele binefăcătoare ale stabilizării monetare și ale echilibrării bugetului său a obținut în urma sporirii puterii de cumpărare naționale o creștere remarcabilă a producțiunii sale industriale.

În *Cehoslovacia* progresele realizate în producțiunea industrială și comerțul interior au arătat în anul 1928 noi succese.

O îmbunătățire generală se poate constata și în viața economică a Austriei și Ungariei.

Amintid în sfârșit și de recolta neîndestulătoare a *Jugoslaviei* și de progresele făcute prin stabilizarea monetară de *Grecia* și *Bulgaria*, ajungem la *România noastră*, care a avut — fără nici o exagerare — cel mai nepriincios an economic dela războiu încoace, datorită în bună parte numai recoltei sale agricole slabe și în special producției prea deficitare a porumbului.*)

Stabilitatea de fapt a leului, condiție esențială a siguranței tranzacțiilor, mărind încrederea streinătății în economia țării noastre, are ca urmare în cele dintâi luni ale anului 1928 un început de aflus mai vădit de capital strein, îndreptat către întreprinderile noastre cele mai prospere.

În această atmosferă de liniște și siguranță încep și tratativele de împrumut și stabilizare legală sub sprijinul *Băncii Franței*, care primise să organizeze în folosul nostru colaborarea și a celorlalte bănci de emisiune.

Că negocierile vor decurge în mod satisfăcător și că împrumutul și stabilizarea legală vor deveni fapt împlinit încă din prima jumătate a anului, numai încăpea nici o îndoială.

Timpul a desmîntit însă prea de curînd toate aceste bune nădejdi.

Dezastrul recoltei, prevăzut deja pe la jumătatea anului, amânarea negocierilor împrumutului, la care nu puțin a contribuit și scumpirea banului prin absorbirea creditelor americane de pe piața europeană, aduc într'o înfrigurare întreagă piața românească, creind o atmosferă șovăitoare, cu urmări cât se poate de dău-

nătoare pentru întreaga viață economică a țării.

„În așteptarea stabilizării, creditele din afară se abțin, inițiativele se rezervă, tranzacțiunile se reduc la minimum posibil, criza de consumațiune se accentuează”, scumpetea crește și ea, indicele generale de scumpete pentru articolele alimentare, de îmbrăcăminte, încălțăminte, de luminat și încălzit arătând față de 1927 un spor de 1.3%, ajunge dela 3913 în 1927 la 3964 în 1928. Acest spor de scumpete este mult mai accentuat în circumscripția Camerei noastre; în *Sighișoara* indicele prețurilor crescând cu aproape 11% (4452 în 1928 față de 4011 în anul 1927), în *Făgăraș* cu cca 10% (4438 în 1928 față de 4011 în 1927), și în fine în *Brașov* cu 2½% indicele generale de scumpete crescând dela 4720 în 1927 la 4832 în 1928.

„În aceste împrejurări, cu perspectiva de export agricol spulberată, și cu petrolul greu lovit de concurența mondială, cu nevoia de plăți externe ale Statului crescândă”,*) viața economică a României e supusă la o serioasă și apăsătoare criză, care se resfrînge cum nu se poate mai bine nu numai în rândurile îndeșite ale celor rămași fără lucru, în numărul neobicinuit de mare al protestelor falimentelor și încetărilor de plăți, de care nu este ferită nici circumscripția noastră, ci și în rezultatul general dat de balanța plăților, care se încheie pentru România la finele anului 1928 cu un deficit de peste 1 3/4 miliarde lei (1.768.934.988), față de un excedent de 2.4 miliarde lei (2.372.118.916), în 1926 și de unul ce depășea 4 miliarde lei în anul 1927 (4.047.939.393).

Acest însemnat deficit al plăților față de încasările țării noastre către streinătate se datorește în cea mai mare parte numai lipsei exportului de porumb, lipsă care se traduce prin soldul debitor al balanței comerciale, cifrat în acest an la nu mai puțin de 4 3/4 miliarde lei (exact 4 mil. 640.844.625, luând în considerare și contrabandele).

Pentru a ne da seama de influența precumpănitoare pe care o are asupra întregii noastre economii produc-

*) Vezi: *L'économie internationale*, nr. 2 April 1929, *La situation économique en 1928 et dans les dix premières années d'après-guerre*, par M. Alberto Pirelli, président dela *Chambre de Commerce Internationale*, pag. 215—217 incl.

*) Banca Națională a României, *Raportul Consiliului de Administrație și Raportul Consiliului de censored către Adunarea generală ordinară a acționarilor din 17 Februarie 1929* (pag. 3—5).

Aspecte din literatura maghiară din Ardeal (1918—1928)

(Urmare)

Un alt îndrăgostit de amintiri, *Lupu Gyalui*, fost director al bibliotecii universității din Cluj până mai acum doi-trei ani, creionează, în revistele și gazetele clujene, mai ales aspecte culturale din Ardealul de ieri: Anecdote din viața teatrului unguresc, prețioase amintiri din viața redacțională și infiripările de organizații scriitoricești care gravitau mai ales în jurul lui Petelei, personalitatea cea mai de seamă a vieții literare ardelenene de dinainte de război.

Alături de Dózsa și Gyalui credem că este locul lui *Petre Nagy* (pseudonimul lui *Emil Grandpierre*), cunoscut în Ardeal mai mult ca om politic (în iarna anului 1918 a fost prefectul Clujului), stabilit din 1925 în Budapesta. Nagy a publicat două volume: *Ó, kedves Kolozsvár . . .* (*O, Clujule drag . . .*) și *A Szamosparti ház* (*Casa de pe malul Someșului*).

Cea dintâi evocă colțurile Clujului bătrân învaluindu-le în melancolia omului care înainte de a părăsi orașul unde și-a depănat o bună parte din viață, își plimbă încă odată privirea tremurătoare pe deasupra locurilor dragi ale tinereții.

În romanul *Casa de pe malul Someșului* se ur-

mărește, în cadrul unei acțiuni fără destul relief epic, o problemă foarte interesantă din trecutul Ardealului — și a Clujului mai ales — și semnificativă în același timp pentru Grandpierre—Nagy, francez altoit în rasa maghiară: procesul de lentă distramare a elementului săsesc din Cluj. Eroul romanului, tăbăcarul bătrân, își amintește cu drag de vremurile copilăriei când încă breslele erau în floare, de casa părintească în care rar se vorbea altfel decât șasește. Dar el stă la răspântie între două lumi: o lume patriarhală, cu patina unui trecut îndelung de tradiții orășanești și alta, nouă, care caută cu înfrigurare să i se substituie. Ecoul psalmilor nemțești din copilărie îi mai răsună încă în urechi, în scrinul de stejar mai păstrează cu mândrie documentele breslei — măturii ale unei demnități de patricieni ai meșteșugului, trecut din generație în generație, — dar pe lângă străvechiul nume de *Frank* și-a adaogat pe acela de *Szabados*. Nu mai este sas decât în amintire — și amintirea pălpăie din ce în ce mai rar — în sentimente este ungur, iar copiii lui, prin educație și prin căsătorii, se topesc, se absorb defi-

țiunea agricolă — de care depinde însăși puțința noastră de refacere și de revenire la normal — amintim, că deși exportul produselor industriale nu a înregistrat aproape nici o schimbare față de trecut și nici producțiunea acestor fabricate nu a scăzut sub nivelul mijlociu al ultimilor patru ani, lipsa porumbului a înrăutățit condițiile de desfacere pe piață interioară, dând naștere la criza de consumațiune, care a sdruncinat întru totul nostru echilibru economic.

Între cauzele cari au mai contribuit la această situație îngrijorătoare nu putem trece cu vederea nici taxele vamale prea apăsătoare asupra materiilor prime necesare industriilor noastre. Tributul acesta, la care este supusă industria țării mărește costul de producțiune al mărfurilor, slăbind puterea de concurență a fabricatelor naționale. Acest fenomen s'a observat în special în ramura industriei textile (fabricațiunea postavurilor), metalurgică, bumbac și construcții. Producția zahărului și alcoolului a înregistrat o scădere de 15%. Au suferit o reducere de consum industria textilă, pielăriei, alimentară, (zahăr), igienică (săpun). Au simțit din contră mai puțin greutatea defacerii industria siderurgică și a sârmei, industria mașinilor, lem-

nului, ciment, hârtie, înregistrând chiar un plus în producțiune de 15%. Chiar și unele ramuri ale industriei textile, cu excepția fabricelor de postav, au avut un spor de 25%, față de producțiunea anilor anteriori.

În producțiunea agricolă grâul (314 mii vagoane), arată ce e drept un spor în producțiune de 20% față de 1927, și unul de numai 4% față de recolta anului 1926, producțiunea totală a porumbului (254 mii vagoane), scade însă în comparație cu cea din 1926 cu aproape 3/5, iar față de cea din 1927 cu cca 3/10; tributul nostru față de strienătate resimțându-se astfel în soldul debitor al balanței plăților.

Urmarea directă a acestei situațiuni precare este înțetirea șomajului, care nu a cruțat nici regiunile Camerei noastre. Din numărul cererilor și plasărilor și mânei de lucru efectuate de oficiul de plasare Brașov, în 1927 4927 cereri și 2797 plasări, iar în 1928 6480 cereri și numai 2427 plasări, reiese că procentul satisfacerilor în cererile de lucru a atins în anul 1928 numai 37% față de aproape 57% în 1927.

Cu aceste considerațiuni de ordin general-internațional și național-economic — ajungând la cadrul restrâns al circumscripției Camerei de comerț

și de industrie din Brașov constatăm, că aceleași au fost manifestările, cari au stăpânit în 1928 activitatea comercială și industrială a celor trei județe aparținătoare acestei Camere: Brașov, Făgăraș și Târnava-Mare.

Pentru întreprinderile mari industriale ca și pentru comerțul acestei circumscripții anul 1928 — anul de sărăcire a țărâniei — a fost cel mai neprelnic dela terminarea războiului mondial, un an cu o desfacere puțină, cu împrejurări nepriincitoare cu privire la incaso, un an de frământări, de grele griji și lupte pentru menținerea pe cât cu puțință neștirbită a situației câștigată în trecut.

*

Și dacă bilanțul anului 1928 arată rezultate atât de puțin îmbucurătoare nu putem avea cel puțin mângâierea, că anul în care ne găsim înseamnă dacă nu un progres cel puțin nu un pas în spre mai rău față de trecut.

Criza și greutatea au sporit, viața economică încercând cel mai greu impas dela încheierea păcii încoace.

Însănătoșirea deplină a economiei noastre naționale cere jertfe, cari trebuiesc făcute oricât de amare s'ar părea.

Brașov, în 24 Iunie 1929.

Dr. N. G. V. Gologan

nitiv în noua lume ungurească. Casa bătrânească dărăpănată, cu acareturile și uneltele ei demodate mai stăruie câțva timp pe malul Someșului ca un simbol al vremurilor apuse, până când, într-o bună zi, va fi înghițită și ea de valurile lumii noi...

Și ca să încheiem seria acestor scriitori cu prea puține legături cu lumea de azi, se mai amintim pe *Berta Z. thureczky. Kelemen* cu ale sale romane istorice, *Asszony átka az asszony (Blestemul femeii e femeia și Simonyt Óbesterné (Coloneleasa Simonyi))*, uitate aproape, azi, după abia 5—6 ani dela apariția lor.

*

Trecerea la generația mai nouă se face prin trei nuveliști de seamă: *Andrei Balogh, Desideriu Kovács și Dominic Gyallay*.

Cel dintâi, fost avocat în Târgu-Mureș, s'a stins în 1925, la vârsta de 44 de ani, lăsând în urma lui două volume de nuvele: *Hajótöröttek (Naufragiații)* și *Mesét írok neked... (Scriu o poveste pentru tine...)*.

Nuvelele lui Balogh poartă în undele lor potolite tragedii mărunte din viața satelor și a burghezimei intelectuale a orașelor de provincie.

N'am putea să caracterizăm mai bine pe povestitorul ungar, decât apropiindu-l întru câțva de Slavici. Aceiași atitudine sobră în fața vieții, aceeași preferință pentru zugrăvirea minuțioasă a conflictelor morale și același stil puritan, plin de rudități expresive care fac tăria multora din nuvelele lui Slavici, le găsim, fragmentar cei drept, și la Balogh. Firește ceace spunem aici nu e decât o indicație aproximativă, o analogie auxiliară și care pentru a putea fi cât de cât utilă, are nevoie de o întregire: În privința cuantumului și varietății de viață și de tonuri, Balogh rămâne mult în urma personalității masive și ample a povestitorului român.

În urma lui Balogh a mai rămas un roman neisprăvit, *Az égő csipkebokor (Rugul în flăcări)*, din care s'a publicat câteva fragmente. Cine știe, însă dacă din încercarea aceasta ar fi ieșit cum se aștepta un roman în înțelesul adevărat al cuvântului. Plastica epică l'psește acestui scriitor, câteodată — rar — norocos creator de atmosferă, puterea de a ridica la suprafață liniile dominante ale acțiunii.

Calitățile acestea le găsim, în schimb, din belșug la *Dominic Gyallay*.

Ca la toți scriitorii aceștia din generația mai veche, la Gyallay stăruie mereu trează preocuparea etică. Dar ce claritate incisivă în construcție, prin ce dialoguri sprintene ropotește acțiunea din nuvelele lui Gyallay sprijinite mai totdeauna pe o anecdotă cu tălc! De sigur anecdotismul acesta e strein de arta profundelor explorări sufletești. Se pare însă că Gyallay nici nu ambiționează să se coboare în cine știe ce adâncimi, iar în genul lui minor este un meșter adevărat și este mai ales un dascăl cu nesecate resurse.

Icoanele lui din viața țărănească, adunate în volumul *Föld népe (Norodul gliei)*, pilduiesc totdeauna triumful unui adevăr moral: Țăranul chibzbur și orgolios, nemulțumit de ginerele sărăntoc și neajutorat, — atât de neajutorat încât nici măcar să înjure nu știe — sfârșește prin a se lăsa bătut de stăruitoarea blândeță a acestuia.

Sluga credincioasă, rămasă în casa bătrână, încăpută acum pe alte mâini, pleacă mai degrabă în lume decât să iasă din vorba stăpânului de pe vremuri. Tânărul însurățel se întoarce dela coasă cu gânduri grele asupra nevestei, care — neam de surtucari — i-a amărit toată ziua cu nepriceperea ei în ale gospodăriei. De pe muchea dealului zărește casa cu olane roșii, înecată între pomi, ograda curată ca un pahar, și în sufletul frământat de mânie, se coboară, domol, pacea și dragostea iertătoare...

Nuvelele istorice din volumele *Ősi rögön (Pe glia străbună)* și *Rég volt, igaz volt, A fost odată, a fost, adevărat...*, sunt brodate pe aceeași idee moralizatoare. Din epoca lui Bethlen, din vremurile de harță ale curuților lui Francisc Rákoczy al II-lea, învăluite în ceața trandafirie a nostalgiei idealizatoare, Gyallay scoate în relief figuri care ilustrează mai ales vrednicia tagmei de boernași, spre care merg toate simpatiile autorului, această clasă fiind socotită de el ca adevărata păstrătoare a conștiinței și virtuților naționale. Cinstirea datinilor bătrânești, dragostea pentru Ardeal, colaborarea maghiaro-sească, înțelegerea româno-maghiară: iată ideile și momentele mai însemnate pe cari Gyallay caută să le descifreze din trecut.

Gyallay a scris și un roman istoric: *Vaskenyésren (Păine de fier)*. Este înfățișarea ultimului capitol dintr-o păra seculară între minerii din Trascău și moșierii din partea locului, familia Thoroczky, care vrea să puie mâna pe acest izvor de bogății cu ajutorul guvernatorului Ardealului, generalul Rabutin. Abila împletire a firelor acțiunii, verva povestirii, stilul curat, cu măsurata întrebuintare a vorbelor ardelenesti. — calități cunoscute din nuvele, — se găsesc și în acest roman. Decât, ele nu cîjung pentru ca romanul acesta să fie roman adevărat. Din fondul social al acestei epoci atât de frământate (inceputul veacului al 18-lea) nu se vede decât o dără subțire, câteva dintre personaje, (figura imprecisă a unui căpitan olandez, bunăoară, fata primarului, o cloratică Jeanne D'Arc al târgușorului), sunt modelate după Jókai. Romanul, inegal, trăiește astfel prin cele câteva viguroase scene care au o viață izolată.

N'ar fi întreg acest portret al lui Gyallay, dacă n'am aminti aici și o altă latură a activității lui care, din punct de vedere unguresc, cântărește cel puțin tot atât cât cea artistică. Gyallay este om de școală. Până la război a fost profesor la Turda, apoi la Cluj. Întors din război, a renunțat la catedră, a întemeiat, în schimb, gazeta populară *Magyar nép (Poporul maghiar)*, care are un tiraj impresionant de 19.000 de exemplare, a întemeiat o bibliotecă de cunoștințe folositoare, *Magyar nép könyvtára (Biblioteca poporului maghiar)*, din care se vând cam 12—15000 de exemplare pe an¹ cifre care evidențiază cum nu se poate mai clar rolul lui Gyallay în îndrumarea vieții țărănești, activitate pentru care a și fost botezat »învățătorul maghiarime ardelenă«.

Ca și Gyallay, *Desideriu Kovács* e profesor. Dar pe când verva comunicativă, de povestitor autentic pe Gyallay l-a ridicat printre scriitorii cei

¹ Debreceni Szemle (Revista Debreținului, Sept. 1928).

mai cetiți din Ardeal, numele lui Kovács nicidecum n'a avut un răsunet destul de puternic pentru a trece dincolo de prețuirea unui cerc restrâns de prieteni, prețuire pe care a meritat-o, poate, pentru stilul său îngrijit, — pe alocurea chinuit de îngrijit. Schițele și nuvelele lui Kovács se țin la nivelul foiletoanelor agreabile dar de efemeră existență și încercarea unora de a-l aminti alături de Mikszáth, unul dintre cei mai însemnați umoriști unguri — o socotim drept un eufemism. Firisorul subțire de umor, senin și plin de bunătate, a lui Kovács derivă din măruntele anecdote ale vieții școlarești, din viața de cazarmă, din boema literară de provincie sau din tihnită viață a micilor moșieri și se adâncește doar atunci, când autorul încearcă să-i dea o întorsătură grotescă, pe care însă nu este stăpân. Are și câteva încercări mai serioase. Influențat de Ruși, probabil, s'a trudit în câteva schițe din viața dela țară să sape mai adânc. În una din ele încearcă să redă atmosfera de mister din noaptea de Crăciun, altădată vrea să sensibilizeze neliniștea amorfă pe care o flutură deasupra satului buimac ostașul întors cel dintâi din războiul pierdut. Dar eroii din aceste nuvele nu se pot desface din neguri, sunt inconsistenți. Autorul ne dă indicații, dar e incapabil să sculpeze oameni.

*

Printre aceia care deschid orizonturi noi în viața ungurească din Ardeal, trebuie amintit în rândul întâiu, episcopul reformat al Clujului, *Alexandru Makkai*. Prelatul protestant aduce în înalta demnitate bisericească, ocupată până în 1921 de cunoscutul eseist Ladislau Ravasz, prestigiul unei vaste activități pastorale, științifice și literare. Makkai este tipul episcopului modern, cu sufletul deschis pentru crizele spirituale ale generației de azi, pe care le urmărește cu o înțelegere suplă și cu o pregătire sociologică impresionantă. Nu intră în cadrul acestei lucrări să vorbim despre scrierile sale teologice și istorice, despre conferințele sale care toate au un răsunet ce trece mult dincolo de zidurile bisericii. și oferă material de meditație și de orientare în toate problemele vieții ungurești, dar amintim și aici cartea care a adus o limpezire a problemei Ady, cartea intitulată *A magyar fa sorsa (Soarta copacului maghiar)*. Cartea aceasta e mai mult și e altceva decât o critică literară. E cea mai izbutită încercare de integrare a poeziei lui Ady în complexul organic al culturii ungurești. Față cu adversitatea anacronică a detractorilor înapoiți, față cu entuziasmul celor care l'au iubit pe acest crainic al vremurilor noi numai pentru valoarea intrinsecă a poeziei lui, Makkai înalță cazul Ady la rangul unei probleme a rasei raportând-o mai ales la generația tânără.

În orientarea vieții literare, spiritul de sinteză a episcopului ungur a adus lumini noi, în lămurirea programelor literare, în definirea rostului cultural al maghiarimei ardeleni ca și în delimitarea raporturilor față de Unparia, cuvântul lui cu autoritate este ascultat și urmat. El este unul dintre susținătorii transilvanismului, care din faza de lirism în care se găsește la Benedek de ex., la el devine un program hotărânit cu toate argumentele rațiunii.

În literatură Makkai a debutat, încă prin 1912, cu un volum de versuri. Au urmat apoi câteva volume de nuvele — din care reținem *Elet fejedelme*

(*Impăratul vieții*) și *Megszólalnak a kövek (Pietrele grăiesc)*, două romane: *Ördögszekér (Carul dracului)* și *Agnes (Agneta)*.

Dacă am vrea să rezumăm într'un singur cuvânt tot ce avem de spus despre literatura lui Makkai ar trebui să scriem cuvântul acesta: *raționalism*. Raționalism care despică și analizează, care rezolvă conflictele morale — văzute totdeauna în ecuații — cu perspicacitate de matematician. Scriitorul e totdeauna dublat de teolog, de teologul protestant se înțelege, ceea ce înseamnă că tendința etică, urmărită cu claritate geometrică, nu se sprijină nicidecum pe un fond de misticism. Astfel Isus din *Impăratul vieții* de pildă e văzut numai ca om, Magdalena vede numai *fantoma* lui Hristos ridicându-se, în coloana de neguri, dintre morminte. Acest raționalism etic este firul roșu și în nuvelele istorice din volumul *Megszólalnak a kövek (Pietrele grăiesc)*. Un epizod din viața principelui Gabriel Bethlen ne va arăta cum domnitorul trebuie să-și urmeze, implacabil și chiar cu prețul fericirii lui, drumul pe care i-l croiește soarta capetelor încornate, cum seninătatea în fața morții este o prerogativă și o obligație domnească. Învățatul Ioan Cseri, întors din Olanda cu visul unei academii pe care vrea s'o înființeze la Alba-Iulia, se sbate în mrejele intrigilor de la curte până când cade pe brânci doborât de oțică și când nu reușește la Alba Iulia, se hotărăște să plece la Cluj, s'o ia, acolo, dela început; apologie a încăpăținării eroice a cărturarului vizionar. Mihail Apafi este smuls din liniștea conacului său tihnit și făcut cu de-a sila principe al Ardealului: porunca, *rațunea* vremii impune, după nebuniile lui Gheorghe Rádczy al II-lea, un principe liniștit, fără veleități politice.

Fără îndoială, această curiozitate de cazuist pasionat de deslegarea unei probleme etice l-a dus și spre tema dificilă pe care își propune să o rezolve în opera sa de căpetenie, romanul *Carul dracului*. Conflictul între instinctualitatea oarbă și legile eterne ale moralei constituie axa acestui roman. Care este atitudinea etice creștine față de desfrâu ce ia proporțiile nebuniei? Poate fi vorba aici de iertare, sau singura soluție posibilă este aceea a condamnării? Ce este mai nemărginit: întunecimea păcatului sau adâncimea milei? Aceste sunt întrebările pe care autorul le urmărește în cadrul unei vaste panorame a începutului secolului al XVII-lea. Eroina romanului, Ana Báthory, poartă în sânge fermentii depravării, moștenirea teribilă a unei vechi familii care a dat mulți oameni însemnați, dar și multe cazuri de cruzime isterică. Ajunsă, la vârsta de 12 ani, în cetatea Ecsed din părțile săt-mărene și crescută aici, în umbra unchiului său, Ștefan Báthory care, ținut de jeț, ispășește păcatele unei tinereți funtunoase în sumbre meditațiuni, copila orfană, de o frumusețe demonică, lăsată de capul ei, alunecă zi de zi pe panta păcatului. Orgii tănuite în tovărășia aprozilor și a slugilor, sugestiile nefaste ale unui gravor libertin, — epavă aruncată spre acest capăt de lume de ultimele valuri ale renasterii italiene — apropierea primejdioasă a fratelui său: toate acestea regisate din umbră cu un calcul satanic de mătușa ei care urmărește o răzbunare teribilă, își produc efectul: În sufletul împovărat de credință și otrăvit de hoinăreli prin labirintul de trestii din

măstăniile nesfârșite ce înconjoară cetatea, încolțește păcatul monstruos: Ana devine iubită fratelui său. Sinucideri, asasinat punctează drumul ei, lanț neîntrerupt de crime. Și totuși, femeia aceasta nu poate fi condamnată, căci nenorocirea ei e mai mare decât păcatul și ea este o unealtă oarbă în mâna destinului care prin ea se răzbună pentru păcate ancestrale. Semănând dezastre pe unde trece, ea este mai nefericită decât toate victimele ei, fiindcă, incapabilă de a se înfrâna, de a face binele, își de seama, totuși, de grozăvia vieții ei perverse... Și în adâncul acestui suflet bolnav se aprinde de odată, timid, o scânteie de curățenie și nobleță: dragostea dureroasă, umilă pentru boernașul Gabriel Bethlen, în care, cu strania perspicacitate a celor decăzuți, întrezărește sufletul ațintit spre culmi. Toată nădejdea absurdă a vieții ei ticăloase o pune în această dragoste milogită care singură ar mai putea-o mântui. E prea târziu însă. Bethlen este logodit, iar Ana, desnădăjduită, cade din nou în infernul din care s'a ridicat pentru o clipă.

Între acești doi poli, Gabriel Bethlen și Ana Báthory, cel dintâi reprezentând momentul culminant al vieții maghiare din această epocă, celălalt ultima treaptă a decăderii — se întinde bogata frescă a secolului al 17-lea: Figura cioplită din piatră a bătrânului feudal, Ștefan Báthory, străjer puternic al protestantismului, predicatorul Czeglédy a cărui asprime întunecată și iudaică contrastează atât de violent cu blândețea și duioșia preotului tânăr, Paul, silueta masivă a lui Bocskai, în neobosită luptă pentru cauza reformațiunii, figura de desfrânat a tânărului principe Gabriel Báthory, curtenii, căpetenii de oaste și umaniști, studiați cu migală răbdătoare a omului pasionat de detalii și îndrăgostit de epoca aceasta de înflorire a protestantismului. În fond, subliniind toată forfota asta de viață ardeleană, umbrele uriașe ale celor două puteri înclătate în lupta pe viață și moarte: Viena și Sublima Partă.

Makkai a urmărit pas de pas, cu fină și ierfătoare pătrundere psihologică zigzagurile păcatului și nebuniei, a construit cu mână de sculptor câteva figuri puternice, a imprimat romanului culoarea istorică, arhaizând uneori chiar exagerat, astfel încât, cu toate lipsurile lui (acțiunea nu e în deajuns de concentrată în jurul eroinei, — îndeosebi în partea doua unde descrierea luptelor religioase și politice iau proporții prea vaste), *Carul dracului* ni se pare cel mai izbutit roman istoric din literatura maghiară ardeleană a celor zece ani de care ne ocupăm.

Ultimul roman al lui Makkai este *Ágnes* (*Agneta*), apărut spre sfârșitul anului 1928. E un roman fantastic. Makkai nu este la întâia încercare de acest fel. În volumele sale de care ne-am ocupat mai sus, se găsesc, alături de novelele istorice, și câteva povestiri fantastice. Sunt fantezii de logician, de moralist pentru care haina fantaziei e un pretext, numai, o alegorie, având rolul cu totul secundar de a da un schelet abstracțiunilor, de a servi drept suport pentru o învățătură sau pentru o polemică.

Nici romanul acesta nu ni se pare mai fericit, decât nuvelele amintite. În el Makkai vrea să arate nemărginita putere de sugestie a fanteziei însăși. Eroul principal, un doctor miraculos, un fel de Sărmanul Dionis, reușește, prin sugestie, să facă pe

un prieten al său să descopere niște principii mecanice care se sustrag legilor spațiului și timpului și care, aplicate, vor putea să schimbe fața pământului. Asistăm într'adevăr la o experiență ciudată în cursul căreia inventatorul scoate dintr'o cutioară ce 'ncape într'un buzunar vreo douăzeci de metri de postav și mai face câteva minuni de felul acesta din care „înțelegem” că inventatorul nostru posedă taina de a suprima războiul, de a aduce pacea eternă pe pământ. Ajuns însă robul forțelor oculte, doctorul va deslănțui o serie întreagă de nenorociri, distrugând căminul de al cărui prietenie s'a bucurat o viață întreagă, pregătind asasinarea prietenului său, inventatorul miraculos, și sfârșind, în cele din urmă, prin a se sinucide. Din o scrisoara ce a rămas în urma lui, aflăm apoi deslegarea. Avem a face cu un caz de psihopatie: Fantazia scăpată din frânele rațiunii și ale moralei, înfrângând legea armoniei facultăților spirituale și ajungând să fie condusă de orgoliu și invidie (cazul doctorului), poate crea lucruri mari, dar nu va întârzia să aducă prăbușirea. Iată cum toată construcția artificială și forțată a romanului, în care nu este nici umbră de fantezie creatoare, se închircește, se reduce la proporțiile unei paradigme de îndoielnică originalitate.

Epoca lui Bethlen pe care a înfățișat-o cu atâta succes romanul istoric al lui Makkai este aceea spre care se îndreaptă mai cu drag nostalgia istoricizantă a nuvelistilor și romancierilor ardeleni. În figura lui Bethlen, în diplomația lui abilă și tenace, în stăruința depusă pentru desvoltarea și fortificarea internă a Ardealului unguresc și a bisericii calvine, în oportunismul cu care el a căutat să-și mențină independența între Viena și Stambul, literatura maghiară de azi vede încarnațiunea celui spirit de transilvanism autonom, despre care s'a vorbit atâta.

Amintirea acestui principe se prelungește și în romanul *Varju nemzetség* (*Neamul Varjuștilor*) a lui Carol Kós. Kós este, fără îndoială, cea mai originală și mai complexă figură a vieții maghiare din Ardeal. O scânteie din sufletul Renașterii pare că a rătăcit în acest ungur care numără printre ascendenții săi și Germani (ca și Aprily) și în a cărui bogată și pitorească activitate se încrucișează calitățile caracteristice ale celor două rase. Arhitect, desenator, gravor și scriitor, acest om cu atât de variate resurse, izbește prin îndrăznețele contraste ale temperamentului său. Este directorul casei de editură *Erdélyi szepmives ceh* pe care o chivernisește cu priceperea unui bun gospodar, în același timp face și politică, — firește în afară de cadrele partidului maghiar (cel puțin până'n lunile din urmă), umblând și aici, în capul unui grup restrâns pe căi nebătute, — scrie o cânticică: *Attila királyról ének* (*Cântec despre regele Attila*), o baladă arhaică, fragedă în simplitatea ei bătrânească, despre moartea năprasnică a căpeteniei Hunilor: o tipărește, o împodobește cu ilustrații și o leagă singur, în atelierul lui din Stana, un sătuleț de munte în apropierea Clujului. Născut în Timișoara, trăit multă vreme la Budapesta și câțiva ani în Constantinopol, el este, totuși, un pasionat căutător al sufletului ardelean pe care-l urmărește în excursii istorice și etnografice și scoate un album cu biserici și case ardeleni (*Pietrele Ardealului*) pentru a ajunge la concluzia, simplistă de altfel: „În răstimpul de

o mie de ani, pe pământul Ardealului s'a înfăptuit o minune: trei popoare și trei culturi trăiesc aici, păstrându-și fiecare individualitatea și particularitățile lor formându-și, în același timp un caracter comun, deosebit de acela al culturilor și raselor vecine, fie aceste înrudite, fie streine".

În *Neamul Varjueștilor* Kós înfățișează epoca agitată dela moartea lui G. Bethlen până la 1658, întâiul an de domnie al lui Acațiu Barcsai. Cartea această — Kós o numește „cronică” — oglindește cum nu se poate mai credincios credințele și temperamentul neastâmpărat, tumultuos al autorului. Evenimentele curg în ritm de baladă, cu ropot de părau de munte. Nu e loc și răgaz pentru arabescuri psihologice, pentru observații și notații de amănunt. Trei generații de boernași din Călățele — oameni vânjoși de munte, tăcuți și singurateci, își dau, din mână'n mână, torța iubirii pentru Bethlenești și a urei pentru familia de venetici a Rákoczyeștilor. Chiar din protagoniști nu se văd decât linii rezeși și tari, ici colo câte-o pată de lumină, — căci preocuparea de căpetenie a autorului este să prindă freamătul colectivității, sufletul țării. Eroul adevărat al romanului este însuși Ardealul, sau, mai precis, acel colț al Călățelelor, atât de drag autorului. Din tălăzuirea aceasta a norodului frământat mereu de luptele dintre pretendenții la scaunul voivodal, de urmările tragice ale campaniei îngâmfatului Gheorghe Rákoczy al II-lea, fănesc fantomatic Varjueștii, izbind din plin în politica de hazard și lăcomie a Rákoczyeștilor și fluturând steagul răzbunării pe de asupra multimilor uluite.

Trebue să recunoaștem că niciunul dintre scriitorii unguri ardeleni n'a reușit să redea în măsura lui Kós acel sens de eroică dârzenie a peisagiului de munte, acea alternanță de umbre apăsătoare și lumini tremurătoare, pe care autorul acestui roman știe să le sugereze prin stilul său nervos, eliptic, prin intorsătura arhaică a frazei.

O observație avem de făcut însă în legătură cu prefața. Aici autorul ne spune că a scris această „cronică” — cum își numește romanul — atunci când ungurii ardeleni „și-au astupat urechile ca să nu audă vorba nouă”. E vorba așa dar de întâii ani de stăpânirea românească (romanul a apărut în 1925), iar vorba nouă e vorba românească. — Vorbă nouă? — Dar eroii romanului țin ca la o moștenire sfântă la cuibul lor din *Poiana tălharului* și sunt acasă pe *Ulădeasa (Vlegyásza), Mărișel, Vârful lupului, Măgura, Ponor, Dobrin*, mai acasă decât în oricare altă parte, decât în Ungaria bunăoară, pe unde-i poartă destinul schimbăcios al unei vieți de aventuri războinice. În isprăvile lor ei se ajută, țin sfat, umblă la vânătoare, și la bătlăii cu de-al de *Ilie, Gavrilă Ursului, Ștefan, Onuț, Iuonu Ursului, Maștei*, slugi, gornici, păcurari (*pakulár*), plăieși (*plájás*). Nemeșii din Călățele înțeleg foarte bine când li se vorbește de *turmă*, când li se dă binețe cu lapidarul *Noroc*! Și nici că se poate altfel. Suntem doar la porțile țării Moților, „la poalele munților... unde vorba ungurească e pe isprăvite” (p. 26), unde, paznic neclintit, străjuește bătrânul *Ilie*, omul de încredere al Varjueștilor, vrăciul care citește din stele, și din vânturi, cunoaște puterea tainică a ierburilor și vindecă dobitoase și oameni în întreg ținutul. Până și bătrânul Rákoczy e tămăduit tot de moșneagul rumân.

Nu, vorba românească nu e nouă pe aceste plaiuri botezate cu nume românești și dacă ea arată o veche și puternică viață în veacul al XVII-lea, nu credem, că poate fi nouă în anul 1925. Autorul așa dar se deszice singur și aceasta — recunoaștem, în profitul frumosului și al adevărului artistic. Înflorind „cronică” sa cu fire românești, a întregit-o și i-a dat adevărata semnificație ardeleană.

Pe episcopul Makkai l-a atras spre figura lui Bethlen admirația pentru epoca eroică a protestantismului. În *Carul Dracului*, paralel cu analiza psihologică a sufletului bolnav al Anei Báthory, Makkai urmărește verificarea unei idei istorice pe care a formulat-o altă dată în legătură cu geneza spiritului ardelean; »În istoria maghiară, Ardealul începe să aibă un rost independent deodată cu ivirea protestantismului»¹.

În *Neamul Varjueștilor* Kós a vrut să arate dedesubturile sociale ale gândirii ardeleni, încercând a dovedi că această gândire a înfrățit în trecut nobilimea de jos și țărănimea și a creat între Români și Unguri o solidaritate regională mai puternică decât legăturile de rasă.

Pornind dela premise deosebite, concluziile celor doi romancieri sunt, totuși, în fond înrudite și constituie unul din motivele principale din literatura ardeleană.

Din alt unghi de interpretare și condus de alte preocupări a încercat să prezinte un fragment din istoria Ardealului, scriitorul orădan, *Gheza Tabéry*.

Tabéry nu era la întâia încercare când și-a făcut apariția în publicistica ardeleană. Cele câteva volume de nuvele, romane și versuri pe care le aducea cu dânsul în Ardealul românesc, se resimt de îndoita influență a mediului în care scriitorul s'a format: psihologismul francez și umanitarismul rusec, reflexe ale anilor de studii petrecuți în Geneva, unde Tabéry a avut strânse legături cu colonia rusească de acolo.

Întâiul lui popas în literatura ardeleană, romanul *Októberl emberek (Oamenii din Octomvrie)*, publicat în revista *Napkelet* (1921), e o încercare neizbutită de a înfățișa coșmarul în care se zbăteau două orașe din șesul Ungariei, în toamna anului 1918.

Ca moștenire și pregătire sufletească, Tabéry este departe de acel *transilvanism* care stăruie obsedant și exagerat în scrisul celor mai mulți dintre prozatorii ardeleni. Totuși prin declarații și articole de gazetă a manifestat și el, oridecâte ori a avut ocazia pentru autonomia literaturii ardeleni. Decât, aceste mărturisiri de credință sunt de natură pur intelectuală, izvorâte mai mult din considerațiuni politico-culturale decât din *trătrea* lăuntrică a problemei și chiar atunci când pentru cel mai reușit roman al său autorul își alege subiectul din trecut Ardealului, el stă oarecum în afară de Ardeal, eroii lui ar putea fi tot așa de bine din orice parte a Ungariei.

Romanul de care vorbim aici, *Szarvasbika (Cerebul)* evocă, cu toate acestea, una din cele mai interesante epoci din trecutul maghiarimei din Ardeal: începutul secolului al XIX-lea, epoca de fier a culturii ungurești, preludiul aceluși proces de desfășurare de energie care va culmina în generația din 48. Acum abia începe să se trezească conștiința națională a aristocrației, răsfățată vreme îndelungată

¹ Protestáns Szemle (Revista protestantă), Budapesta, 1926, p. 131.

la curtea imperială din Viena. Renașterea sentimentului național, năzuințele cheltuite pentru înfemeierea unui teatru unguresc la Cluj, reforma limbii: iată câteva momente din ambianța culturală în care sunt situați eroii romanului, cei doi *Bolyai*, *Lupu* (tatăl) și *Ion* (fiul).

Acest început de veac în care mijesc atâtea planuri și porniri răscolitoare, l-a preocupat mult pe Tabéry. Dovadă că încă în 1923 el a publicat un volumaș intitulat *Kolozsvári bál* (*Balul din Cluj*), în care cuprinde patru tablouri din viața ungurească de atunci, în centrul lor figurând totdeauna cei doi *Bolyai*, iar unul din epizodele din acest volum a fost prelucrat mai târziu și pentru teatru. Pesimista profeție din prefața volumului amintit („Patru capitole dintr'un roman care nu se va scrie nicio dată”), nu s'a împlinit. Cele patru epizode au fost dezvoltate în romanul matematicienilor *Bolyai*, *Cerbul*.

Stranii oameni acești *Bolyai*, împotmoliți în pământul somnoros al Ardealului, cu mintea răscolită de criza ideilor de înnoire ce se abat din spre Apus!

În mijlocul lumii neînțelegătoare dintr'un oraș uitat de Dzeu între colinele murășene — Târgu-Mureșului — tatăl este chinuit o viață întreagă de problema paralelelor. Dar sărăcia, izolarea în mediocritatea dezolantă a mediului, îi macină încetul cu încetul elanul creator. Amintirea anilor de studii din Göttinga, amintire prelungită printr'un vag schimb de scrisori cu Gauss, tovarășul de odinioară, se irosește și ea, lucrarea înainteașă greoi, severa disciplină științifică se lasă fărâmițată și abătută spre cărări de ocol, spre iluzii deșarte: muzică, migală cu scrierea unor drame mediocre... Din visul fulgerător al tinereții se alege, astfel, un *Tentamen* obosit și întârziat.

De-alungul acestei vieți de abdicări din care n'are curajul să evadeze nici chiar când dragostea și admirația unei contese (Ana Teleky) îi întinde o punte spre Apusul râvnit cu mistuitoare dorință, un ideal încălzește inima lui de tată: împlinirea visului scump în cariera fiului său, Ion.

Toate semnele arată în adevăr că genialul copil e sortit unei ascensiuni extraordinare. Și la vârsta de douăzeci și patru de ani — după ce speriașe cu scăpările lui pe profesorii dela Academia de geniu din Viena, după ce a trecut ca o furtună prin garnizoanele din Lemberg și Arad, tânărul *Bolyai* scrie acel *Appendix* care era menit să-i aducă faima nemuritoare. Părăsește, brusc, armata, se'nțoarce în Ardeal. Trec ani la mijloc și lucrarea totuși nu se publică din pricina zăbavei tatălui care ține să-și tipărească propria lucrare deodată cu aceea a fiului său. Și în timpul acestor întârzieri bătrânești cade, ca o explozie, vestea că învățatul rus, Lovacevski, undeva, în fundul Rusiei, a descoperit și a publicat deslegarea problemei. O bănuială teribilă incolțește în sufletul lui Ion: Tatăl său a întârziat dinadins publicarea *Appendix*-ului. Cu o ură de nebun se năpustește asupra bătrânului. Se bat în săbii. Ion e învins, și rănit. Umilit, se retrage în bârlogul lui dela țară unde cu voluptate amară se lasă pradă degradării celei mai cumplite. Astrul se îneacă în noroi...

Tragedia intelectualului ungur care poartă în suflet mirajul Occidentului și este doborât la pământ de oculta putere a atavismului ce nu admite să fie depășit, a fost de multe ori reluată în literatură maghiară modernă. O bună parte din poezia lui *Ády* este expresia dramatică a acestei sfâșie-

toare dualități, a acestei antinomii între cetatea visurilor din depărtări vrăjite și huma grasă, surdă a pământului natal în care mognesc amintiri ancestrale de stepă asiatică. E aici o durere mai adâncă decât nostalgia slavă sau neastâmpărul latin, e durerea unui popor care se simte osândit la eternă streinățate.

Soarta celor doi *Bolyai* capătă semnificația amplă de problemă a rasei prin situarea eroilor în cadrul acestei concepții, care deși nu este personală, își găsește, totuși, o aplicare fecundă în economia romanului, în nuanțarea și gradăția cu care această idee este urmărită și verificată în evoluția celor doi matematicieni. Viața bătrânului *Bolyai* este o lentă dărăpănare de fiecare zi. Infapt mai bine decât fiul, în pământul Ardealului, canalizând fondul de revoltă în mărunte melancolii, conflictul din sufletul lui se rezolvă într'o formă mai puțin dramatică. El nu cade, ci alunecă. În Ion însă, virtualitățile temperamentului moștenit se actualizează și capătă un relief și o tensiune care-l predestinează de la început la soluții violente: Ceeace tatăl său a reușit să elaboreze intermitent, prin truda îndelungă a unei vieți, el *descoperă* într'un moment de încordare. Femeea care traversează domol, aerian, viața tatălui, devine amanta fiului. În sfârșit, antiteza paralizantă între fondul oriental și aspirațiile la cultura superioară, durere *uniformă* la bătrân ia o formă acută în viața tânărului. Trâind cu mai multă intensitate toate aceste laturi sufletești, căderea lui Ioan nu poate fi decât fulgerătoare, ca aceea a cerbului răfăcit buimac în sala de oglinzi a castelului polonez — una din cele mai puternice pagini ale cărții în care, printr'o alegorie sugestivă, autorul a știut să sensibilizeze tragedia tânărului *Bolyai*.

Pentru a întregi ce avem de spus despre romanierul Tabéry, să amintim tot aici și acea puerilă eroare literară intitulată *Tüzmadár* (*Pasărea de foc*). E o satiră politică, scrisă — zice autorul — „cu pumnul și uneori cu inima” și dedicată „ca floare a mângâierii celor patruzeci de milioane de (minoritari) europeni.” Tendința politică îmbracă, cum era de așteptat, de altfel, haina unei povestiri alegorice. „Țara Albă” — o provincie a „Liburiei” — a fost cucerită de „Gitani”. Nobilul popor libur, devenit popor minoritar în noua Gitanie, îndură toate caznele stăpânirii gitane, coruptă până'n măduva oaselor. Omul regimului de jaf, *Tótisz*, un obscur inspector de băi, se introduce într'o familie fruntașă de Liburi, cointere-sează la machinațiunile sale capitalul minoritar, câștigă câțiva renegați și, în același timp, exploatează naționalismul curat și naiv al studenției gitane pe care, cu știrea ministrului de poliție, o ațâță împotriva pașnicilor liburi, pentru a produce o diversiune de care are nevoie spre a-și masca escrocheriile. Numai intervenția la timp al curajului ziar *Pasărea de foc* care demască dedesubturile acțiunii lui *Tótisz*, opresc deslănțuirea catastrofei. Cavalerul de industrie e împușcat chiar de un student, Gitani și Libari se regăsesc în dorința de a vindeca rănila trecutului și de a pregăti drumul spre o înțelegere și prețuire reciprocă. Povestea asta costelivă a cărei tendință transparentă e așa de sărăcăcios drapată în alegorii uzate, e un simplu și slab, extrem de slab pamflet. Ne-am ocupat de ea numai pentru că credem că chiar așa cum este, constituie un document curios al vremii.

Ion Chinezu

BULETIN BIBLIOGRAFIC VIII.

Publicat de **ION MUŞLEA**
Bibliotecar la Biblioteca Universităţii din Cluj

FILOSOFIE. PSIHLOGIE. SOCIOLOGIE.

- Gheraşim, Vasile.** Filosofia dinamismului vital a lui Vasile Pârvan. Extras din „Junimea Literară” 1929. [Cernăuţi, 1929. „Glasul Bucovinei”]. 8° 12 p. (1783—1929).
- Ghiaţă, Petre I.** Problema claselor sociale. Cu o scurtă privire asupra claselor sociale româneşti. Buc. 1929. /Tip. „Lupta”/ 8° 171 p., 1 f. (1520—1929).
- Gille, Paul.** Filosofia demnităţii omenieşti. În româneşte de P. Muşoiu. Buc. [1929]. Impr. Fund. Regele Mihai I. 8° 64 p., 1 f. (Biblioteca Revistei Ideei) (1661—1929).
- Maniu, Cassiu.** Cultura spiritului ca principiu al regenerării sociale şi politice a naţiunii. Cluj, 1928. Tip. „Viaţa”. 8° 85 p., 1 f. (Biblioteca politicii naţionale ştiinţifice. 4). (1542—1929).
- Mărgineanu, Nicolae.** Psihologia exerciţiului. Contribuţii la psihologia diferenţială a învăţării şi la valoarea prognostică a testelor de aptitudini. Cluj, 1929. Tip. „Cartea Românească”. 8° XVI, 212 p., 1 f., 1 planşe. (Studii şi cercetări psihologice. No. 2). (1675—1929).
- Rădulescu-Motru, C.** Curs de psihologie. Ediţia II-a Buc. 1929. Edit. Libr. Socec & Co. 8° 372 p. (1718—1929).
- Rusu, Liviu.** Selecţia copiilor dotaţi. Cluj, 1929. Tip. „Cartea Românească”. 8° XII, 228 p. (Studii şi cercetări psihologice No. 1). (1676—1929). Lei 130.—
- Stefănescu Goangă, F.** Selecţiunea capacităţilor şi orientarea profesională. Cluj, 1929. Tip. „Cartea Românească”. 8° 4 f., 72 p. (1677—1929). Lei 60.—

RELIGIE. TEOLOGIE. CULT.

- Bălan, Nicolae.** Biserica împotriva concordatului. Declaraţiunea episcopatului ortodox român prezentată la discuţia pentru ratificarea concordatului, în şedinţa dela 23 Mai 1929, a Senatului român. Sibiu, 1929. Tipografia Arhidiecezană. 8° 52 p. (1900—1929).
- Beldie, I. C.** Viaţa Mântuitorului după epistolele pauline şi catolice. Galaţi, 1929. Tip. Cultura Poporului. 8° 15 p. (1272—1929). Lei 10.—
- Bulacu, Mihail.** Omilia exegetică-biblică. Partea I. Oradea, 1929. /Tip. şi Libr. Românească/. 8° 96 p., 1 f. (1591—1929). Lei 40.—
- Bulacu, Mihail.** Voroavă de întrebări şi răspunsuri întru Christos a lui Simeon arhiepiscopul Tesalonicului. Studiu catehetic. Oradea, 1929. /Tip. şi Libr. Românească/ 8° 26 p., 1 f. (1592—1929).
- Ciuhandu, Gh.** Luptele iconoclastice din veacurile VIII—IX şi Un erou al ortodoxiei româneşti din v. XVIII (Antoniu Habata, zis Neamţu, din jud. Arad). Două conferinţe. /Extras din „Candela” 1927/. Arad, 1928. Tip. „Glasul Bucovinei” Cernăuţi. 8° 26 p. (La vatra sufletească a neamului No. VIII). (333—1929).
- Colan, Nicolae.** Biblia şi intelectualii. Sibiu, 1929. „Revista Teologică” /Tip. Arhidiecezană/. 8° 78 p., 2 f. („Problemele vremii” publicaţie periodică îngrijită de—) (1449—1929). Lei 30.—
- Cuza, A. C.** Eroarea teologiei şi adevărul bisericii. „Secta dui A. C. Cuza”. Iaşi, 1929. Tip. „Trecerea Munţilor Carpaţi”. 8° 1 f., 42 p. (1659—1929).
- Godescu, P.** Fărâme din istoria misionarismului argeşean. Piteşti, 1929. Tip. „Artistica”. 8° 64 p., 1 f. (1931—1929).
- Micşunescu, D.** Procesul meu cu „urâciunea pustiirii în lo-

- cul cel sfânt” în faţa consistorului eparhial al Ungro-Vlahiei la 4 Decembrie 1928. Buc. 1929. /Tip. „Universul”/. 8° (1261—1929).
- Robertson, A. T.** Studii în Noul Testament. Manual pentru studierea Noului Testament. Prelucrare de Ioan Soaciu. Arad, 1928. Tip. „Ateneum”. 8° 2 f., 156 p., 2 f. (1133—1929).
- Scrisorile** părinţilor apostolice împreună cu asezămintele şi canoanele apostolice. Traduse din original de Ioan Mihăilescu Matei Păslaru şi G. N. Niţu. Chişinău, 1928. Edit. Facultăţii de teologie. /Tip. Eparhială „Cartea Românească”/. 8° 293 p., 2 f. (Colecţia Teologică. Volumul II). (1390—1929). Lei 80.—
- Trifa, Iosif.** Trăim vremuri biblice. /Sibiu, 1929. Tipografia Arhidiecezană/. 8° 64 p., 1 f. (1448—1929). Lei 15.—

MEDICINĂ. IGIENĂ.

- Anghel, I.** Artrismul tratat prin apa de Căciulata. Superioritatea curei de Căciulata faţă de similarele streine. Buc. 1929. Tip. Bucovina. 8° 46 p. (1664—1929).
- Babeş, Aurel A.** Expunerea lucrărilor ştiinţifice asupra cancerului şi tumorilor. Buc. 1928. Tip. „Cultura”. 8° 90 p. (1147—1929).
- Bianu, Vasile şi Ioan Glăvan.** Doctorul de casă sau dicţionarul sănătăţii. Impodobit cu 411 chipuri. Ediţia II-a revăzută şi mărită. Cluj, 1929. „Cartea Românească”. 4° XII, 804 p. (1674—1929). Lei 600.—
- Fălticeneanu, Achille.** Timusul poate determina moartea subită la copii sugari. Teză—Iaşi. Iaşi, 1929. Tip. „Goldner”. 8° 112 p. (1091—1929).
- Hoffmann, Nikolaus.** Was leistet die moderne Orthopädie? Ein Heft zur Aufklärung und Vorbeugung. Temesvar, 1929. Deutsche Buchdruckerei. 8° 1 f., 24 p., 1 f. (1412—1929).
- Ionescu, Vasile Gr.** Contribuţiuni la studiul epidemiologie al paraliziei infantile după statisticele serviciului neurologie din Spitalul central de boale mintale şi nervoase. Teză—Buc. Buc. 1929. Tip. „Cultura”. 8° 34 p. (1485—1929).
- Lavrenco Natalia.** Cercetări asupra sindromelor experimentale hipertiroidian, hiperadrenalinic şi hipertiro-hiperadrenalinic. Teză—Iaşi. Iaşi, [1929]. „Presa Bună”. 8° 67 p. (1100—1929).
- Lechtman Iehil.** Consideraţiuni asupra a două cazuri de xeroderma pigmentosum. Teză—Iaşi. Iaşi, 1929. Tip. „Goldner”. 8° 30 p., 1 f., 2 planşe. (1090—1929).
- Manolescu, Eugen I.** Tratatul ulcerărilor atone prin insulină. Teză—Buc. Buc. [1929]. 8° 64 p. (1098—1929).
- Marian, I.** Iodul în tratamentul tuberculozei osoase. Extras din „Revista de chirurgie” No. 4. Buc. 1929. „Cartea Românească”. 8° 1 f., 28 p. (1771—1929).
- Popescu, Maria.** Studiu statistic asupra dermato-micozelor din Ardeal. Teză—Cluj. Cluj, [1929]. Tip. „Lumea şi Ţara”. 8° 30 p. (1095—1929).
- Roiu, Horia Gr.** Contribuţiuni asupra flegmonului perinefretic. Teză—Iaşi. Iaşi, 1929. Viaţa Românească. 8° 72 p. (1483—1929).
- Rusănescu, Traian V.** Starea actuală a terapiei poliomyelitelor (paralizia infantilă). Teză—Buc. Buc. 1929. Tip. I. N. Copuzeanu. 8° 36 p. (1104—1929).
- Stângă, Vasile.** Contribuţiuni la studiul şi tratamentul sifi-

- lisului cardio-vascular. Teză—Buc. Buc. 1929. Tip. I. Copuzeanu. 8° 74 p. (1102—1929).
- Szabó** Elizabeta. Valoarea diagnostică a reacției Sachs-Georgi în sifilis. Teză—Cluj. Cluj, 1929. „Minerva”. 8° 32 p. (1093—1929).
- Tomescu, Constantin Gr.** Acțiunea sângerării asupra tensiunii arteriale, presiunii venoase și azotemiei. Teză—Buc. Buc. [1929]. Impr. Fund. Regele Mihai I. 8° 95 p. (1515—1929).
- Trifu, Vasile.** Tratatamentul actual al blenoragiei. Raport. Buc. 1929. Tip. „Bucovina”. 8° 59 p. (Congresul științific al Asociației generale a medicilor din România. Arad, 1927). (1668—1929).
- Varghiași-Săvoiu, Aurora.** Erori de diagnostic și de terapeutică în apendicita acută. Teză—Cluj. Cluj, [1929]. Tip. „Lumea și Țara”. 8° 62 p., 1 f. (1094—1929).
- ISTORIE. GEOGRAFIE. BIOGRAFII.**
- Alimăneștianu, Pia.** Însemnări din timpul ocupației germane 1916—1918. Buc. 1929. /Impr. Independența/. 8° 1 f., 128 p. (1589—1929). Lei 80.—
- Bălan, Teodor.** Bucovina în războiul mondial. Extras din „Codrul Cosminului” VI. Cernăuți, 1929 „Glasul Bucovinei”. 8° 2 f., 135 p. (1776—1929).
- Bălănescu, Nicolae.** Fascismul. Conferință. Extras din „Anuarul Ateneului Român”. Buc. 1929 Tip. Ion C. Văcărescu. 8° 12 p. (1445—1929).
- Bălcescu, Nicolae.** Istoria Românilor sub Mihail-Vodă-Viteazul. Ediția III-a. Buc. [1929]. Edit. „Cartea Românească”. 8° 383 p. (1736—1929). Lei 96.—
- Berechet, Ștefan Gr.** Schiță de istorie a legilor vechi românești 1632—1866. Chișinău, 1928. Tip. eparhială „Cartea Românească”. 8° 106 p., 1 f. (1471—1929).
- Ciobanu, Ștefan.** Unirea Basarabiei. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917—1918. Buc. 1929. „Cartea Românească”. 8° LXXXI, 314 p. (Așezământul Ion I. C. Brătianu II). (1741—1929).
- Cucuiu, Virgil.** Alba-Iulia. Din trecutul și prezentul orașului. Cuprinde 50 fotografii și un plan al orașului. Alba-Iulia. [1929]. Tip. Sabin Solomon. 8° 100 p. (1480—1929). Lei 40.—
- Documente din Basarabia.** Adunate de Visarion Puiu, Const. Tomescu, Ștefan Berechet, Ștefan Ciobanu. Chișinău, 1928. Tip. Eparhială „Cartea Românească”. 8° 272 p. (Comisiunea Monumentelor Istorice. Secția din Basarabia). (1469—1929).
- Haneș, Vasile V.** Formarea opiniei franceze asupra României în secolul al XIX-lea. Vol. I. Buc. 1929. /Serisul Românesc, Craiova/. 8° 1 f., 199 p. (1459—1929). Lei 150.—
- Iliescu, Gh.** Geografia militară a țărilor vecine. Sibiu, 1929. Tip. Școalei de infanterie. 8° 125 p., 1 f. (1806—1929).
- Ionescu, Emilian V., Gh. A. Ionescu.** 1914—1920. Pagini de istorie contemporană. Expunere rezumativă a evenimentelor politice și militare. Buc. /1929/. Tip. Capitalei. 8° 2 f., 160 p. (1926—1929).
- Ionescu, Mircea B.** Târgoviștea. Schițe istorice și topografice. Oradea, 1929. Tip. Adolf Sonnenfeld. 8° 46 p., 4 planșe. (1337—1929). Lei 60.—
- Iorga, Nikolaus.** Geschichte der Rumänen und ihrer Kultur. Hermannstadt /Sibiu. 1929. Verlag Kraft & Drotleff. 8° 2 f., 374 p., 1 f. (1930—1929).
- Mănescu, Virgiliu-Athanase.** Concepția semită în evoluția lumii. Buc. [1929]. Edit. „Farul”. /Tip. „Lupta”/. 8° 30 p., 2 f. (1521—1929).
- Mehedinți, S.** Anale politice. Contribuție la istoria Regenței. I. Dela moartea Regelui Ferdinand I, până la cel din
- tâi guvern chemat de Regentă (1927—1928). Buc. [1929]. Edit. Libr. Socec & Co. 8° 210 p. (1318—1929). Lei 70.—
- Morariu, Leca.** Lu frații noștri. Libru lu Rumeri din Istrie. Cartea Românilor din Istria Il libro degli Rumeni Istriani. Cu 78 sliche și cu cartă lu paizu rumer din Istrie. Susnevița-Jeian, 1929. Editura revistei „Făt-Frumos”. /Tip. „Glasul Bucovinei” Cernăuți/. 8° 188 p., 1 f. (1782—1929).
- Porn, Eugen.** Realizările sociale, economice și financiare ale Italiei fasciste. Cu o privire asupra schimburilor comerciale italo-române. Buc. 1929. Socec & Co. 8° 121 p. (1723—1929). Lei 80.—
- Puau, Gabriel.** Les débuts de l'amitié franco-roumaine. Conférence. Buc. 1929. Typ. Roumaines Unies. 8° 30 p. (Conférences de l'Union Intellectuelle Roumaine I.) (1430—1929).
- Roșca, Sofronie.** Dintr'un colț de țară. Clipe trăite în războiul nostru pentru întregirea neamului. Buc. 1929. /Tip. „Lupta”/. 8° p., 1 f. (1522—1929). Lei 30.—
- Suciu, Petru.** Țara Moților. Regiunea industriei lemnului. Extras din revista „Societatea de Măine”. Cluj. 1928. /Tip. „Editura de ziare”/. 8° 112 p., 1 f., 1 planșe. (1450—1929).
- Thomas, Albert.** Lecturi istorice. Icoane vii din istoria muncii. În românește de I. Neagu-Negulescu. Partea I. Antichitatea. Evul mediu. [Buc. 1929]. /Tip. Serisul Românesc Craiova/. 8° 158 p., 1 f. (Biblioteca Muncii. Cultură generală). (1461—1929).
- Transilvania.** Stampe—planuri—hărți din colecțiunea G. Olzowski. Muzeul Arhivelor Statului. [Buc. 1929]. /„Cartea Românească”/. 4° 15 p., 1 f. 3 planșe. (1742—1929).
- MISCELANEE.**
- Academia de înalte studii comerciale și industriale din București.** Biblioteca. Catalogul cărților. Situația la 1. X. 1928. Buc. 1928. Tip. „M. M. Antonescu”. 8° 3 f., III, 301 p. (1082—1929).
- Almanachul societății academice „Petru Maior”, al societăților pe facultăți și academii și al cercurilor studențești regionale din Cluj. /Zece ani 1919—1929/. Cluj, 1929. Tip. „Cartea Românească”. 8° XVI, 332 p., 1 f., 1 planșe. 1678—1929).**
- Căile păcii.** Anchetă asupra internaționalei pacifiste alcătuită și comentată de Eugen Relgis. Extras din revista „Umanitarismul” No. 7, Martie 1929. Buc. [1929]. Editura „Umanitatea”. /Tip. „Cartea Medicală”/. 8° 36 p., 1 f. (1438—1929). Lei 20.—
- Dăncilă Ion.** În luptă cu ispită. Indemnuri sufletești pentru ostașul român. Sibiu, 1929. Tip. Școalei militare infanterie. 8° 126 p., 1 f. (1804—1929).
- Istrati, V. I.** Catedrala neamului și a eroilor căzuți în crâncenul război din 1916—1918. Locul unde ar trebui să se înalțe în urma părerilor date de oameni luminați. Buc. 1929. Tip. Școalelor militare de geniu. 8° 31 p. (1802—1929).
- Lege** pentru modificarea legii minelor din 4 Iulie 1924. (Publicată în „Monitorul Oficial” No. 71 din 28 Martie 1929). Buc. 1929. Impr. Statului. 8° 141 p. (1564—1929).
- Legea** pentru organizarea cooperăției. Comentată și adnotată cu jurisprudențe de Gh. C. Popovici și V. I. Vasiloiu. Buc. 1929. /Tip. „Lupta”/. 8° 8, 135 p., 1 f. (1518—1929). Lei 40.—
- Organizarea corpului de avocați.** Colecție completă a legilor și regulamentelor privitoare la organizarea corpului de avocați. Cluj, 1928. Edit. „Lumina”. 8° X, 174 p., 1 f. (Codurile române). (1464—1929). Lei 80.—

FA P T E, I D E I Ș I O B S E R V A Ț I U N I

Svârcolirile Ungariei

După un răstimp de mulcomire svârcolirile revizioniste ale Ungariei au reînceput, în același ritm cu care ne-a obișnuit schimbarea vremilor. De astădată însuși șeful guvernului și-a pierdut capul. Discursul rostit de contele Bethlen la mormântul eroului necunoscut e o dovadă definitivă de sentimentele revanșarde cari ferb în pieptul grofilor unguri. Astfel de cuvinte evocă, mai degrabă buibuituri de tun și explozii de bombe decât ramura de mășlin a păcii. Deaceia răspunsul la nota puterilor Micii Antante răsună atât de fals, atât de în contradicție cu toate manifestările ungurești din ultimii zece ani. Nu revizuire pacifistă, ci revizuire cu orice preț, însoțită de răzbunarea patimașă împotriva sclavilor de eri. Cunoaștem îndeajuns temperamentul, sau mai bine zis apucăturile rasei pentru a nu ne lăsa ademeniți de astfel de declarații angelice.

O puternică dovadă despre noua încredare revizionistă a Ungariei este noul efort de propagandă, pe care-l încearcă în opinia publică europeană.

S'a schimbat guvernul conservator englez cu unul democrat?... Aceasta nu împiedică cu nimic pe grozii unguri să-și umfle pieptul cu noul speranțe. Noi nu vedem însă cum ar suporta dl. Macdonald și Snowden ochelarii pe cari încearcă să li-i aplice nește feudali, dornici de-ași recăștiga latifundiile și sclavii pierduți. Suntem siguri că guvernul, venit la putere în numele multimilor engleze și în numele păcii își va da seama că cei mai calzi apărători ai păcii suntem noi, iar nu înferbântații noștri vecini; că cea mai solidă temelie a păcii sunt tratatele sfinite cu sângele milioanele de martiri și cu suferințele de reacuri ale națiunilor subjugate.

Dar aspectul cel mai caraghios pe care l-a îmbrăcat propaganda ungurească din ultimul timp e încercarea ei de a cuceri opinia publică franceză. Căștigarea simpatiiilor franceze e noua fază a tângușilor ungurești în străinătate. Cuvântul de ordine a venit dela Rothermere, acum un an. Drumul revizuirii trebuie să treacă prin Paris — a spus lordul neobositorilor lui adulatori. Și, ca prin minune, injuriile adresate zilnic Franței au tăcut și le-a luat locul imnuri de slavă, declarații de prietenie. Vizitele la Paris se întesc; însuși șeful guvernului unguresc se oferă obiectivului fotografiilor de pe malul Seinei, foarte amabili pentru orice șef de guvern, fie el ungur sau din cine știe ce provincie africană sau asiatică.

Oricine a urmărit presa ungurească din ultimii zece ani s'a putut convinge de sentimentele cari clocote în opinia publică de peste Tisa împotriva Franței. Clemenceau, Briand, Millerand, Poincaré, erau încărcăți de cele mai ordinare epitetete. Impotriva rasei au fost reeditate cunoscutele teorii de decadentă invențate de filosofi ziaristi germani. Uneori toate aceste epitetete, potrivite pentru limba ungurească, se spuneau în eleganta limbă franțuzească. Răsfoiți colecția revistei *La Hongrie* și vă veți convinge de acest adevăr.

Toate acestea se încreștau pe malul Seinei. Se încreștau adânc și definitiv. Ori, cât ar încerca Ungurii să le șteargă nu

vor putea. Articolele binevoitoare ale presei franceze, apărute din prilejul vizitei la Paris a contelei Bethlen nu trebuie să ne facă să credem că s'a schimbat ceva în opinia publică franceză. Amabilitatea franceză e arhicunoscută.

Franța nu va putea să distrugă o operă rezultată din spiritul ei de jertfă și de dreptate. Ungurii ar trebui să o vadă aceasta și să renunțe de a mai risipi în vânt atâta ban și energie.

Horia Trandafir

O lucrare monumentală. — „Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul” apărută, sub îngrijirea dl. D. Gusti și Emancil Bucea, din prilejul serbărilor Unirii a luat proporțiile unei adevărate Enciclopedii a provinciilor de sub fosta stăpânire austro-ungară. Cele peste 1300 pagini format mare ale celor două volume cuprind studii scrise de condeie autorizate asupra tuturor problemelor economice sociale și culturale ale Ardealului. Scopul lucrării a fost înfățișarea Ardealului în cei zece ani de viață românească; cercetătorii sau întins însă cu mult dincolo de anul Unirii. Și bine au făcut. Istoria Ardealului, cu toate valoroasele studii ale dlui Nicolae Iorga și a istoricilor ardeleni totuși nu s'a scris încă. Deaceia orice contribuție, isvorâtă din dragoste pentru adevăr este bine venită.

În această scurtă notiță nu se poate spune nici pe de departe aprecierile ce se cuvin studiilor apărute în această monumentală lucrare. Fiecare din ele ar merita o mențiune specială. Când vom avea la dispoziție lucrarea — ea se găsește astăzi atât de rar — vom reveni și noi la studiile cari privesc problemele cari preocupă această revistă.

Deocamdată câteva observații generale. Cu toată necontestata pricepere a celor cari au fost însărcinați cu redactarea, lucrarea cuprinde câteva lacune pe cari nu ni le putem explica decât prin rezeziunea cu care s'a tipărit. Înainte de toate unele studii n'au luat proporția pe care ar fi meritat-o problema cercetată. Depildă avem un amănunțit studiu de 20 de pag. asupra literaturii ungurești din Ardeal din cei zece ani de regim românesc, scris de dl G. Kristof, prof. univ. pe când literatura românească din Ardeal nu cuprinde mai mult de 4 pagini, și acele scrisse fugar, cu toată poartă semnătura dlui Liviu Rebreanu, marele nostru scriitor. Este o disproporție nemeritată. Deasemenea se dau cercetări amănunțite asupra artei populare ungurești și săsești, pe când despre admirabila artă populară a Românilor din Ardeal doar eliseele cari însoțesc studiul etnografie al dlui R. Vuia vorbesc. Unele studii lipsesc cu desăvârșire. Așa, de pildă, lipsește un studiu asupra artei culte ungurești, pe când arta românească și săsească e bogat comentată și ilustrată. Și așa mai departe. Observațiile de acest fel ar putea continua. Unele critici apărute în publicațiile românești și minoritare numai defectele le-au remarcat. Sunt critici acestea, isvorite din reavoință. Noi nu vom întrebuița acest procedeu față

de o muncă într'adevăr uriașă. E foarte explicabil ca o lucrare care îmbrățișează atâtea probleme să aibă disproporții și lacune. E explicabil mai ales pentru noi Români, lipsiți de specialiști în unele domenii, neobișnuiți cu opere de o colaborare atât de întinsă, învățați să începem lucrul în ultimele momente. Deaci nu urmează că nu știm să facem și bine.

Și bine se găsește mult în monumentală lucrare. Unele cercetări sunt cu totul inedite; altele sunt pline de erudiție și de luminoasă pătrundere. Ca execuție apoi, opera este un adevărat monument al tiparului. Redactorii merită elogiul neprecupețite.

Congresul Ligii Culturale. — În zilele de 22, 23 și 24 Iunie s'a ținut la Cluj Congresul anual al Ligii Culturale de sub conducerea dlui prof. N. Iorga. Capitala Ardealului aștepta de mult această cinstire din partea unei organizații pe care ea o cunoștea dela entuziasmele ei începuturi. S'au ținut congrese ale Ligii la Timișoara, la Blaj, la Tg.-Mureș. Clujul numai întârzia să-și deshidă brațele pentru a primi oaspeții cari alergau la el de pe întreg cuprinsul românismului. O face aceasta în anul al zecelea dela unire, fapt care dă o semnificație simbolică evenimentului. Primind la o lună și ceva după sârbătoarea dela Alba-Iulia pe luptătorii pentru unitatea națională, Ardealul a dat încă o dovadă de solidaritate națională, de dragoste și alipire de românism de oriunde ar veni el.

Sufletul reuniunii dela Cluj a fost dl Nicolae Iorga, sufletul Ligii, animatorul ei, fără odihnă. Toate elogiile lui se adresau dar și toate sfaturile înțelepciunii lui le dădea.

S'au roscolit din acest prilej amintiri dragi, amintirile primelor lupte ale Ligii, pe cari le-a provocat procesul memorandumului care se ținea la Cluj și care a avut darul de a trezi conștiința nației întregi și de a atrage grija străinătății asupra suferințelor noastre. Se nimereau printre participanți oameni cari au luat parte activă la eveniment, dd. G. Moroianu, Teodor Mihali și alții. Au fost amintiri pline de semnificație pentru aceste timpuri, când cei cari au pus la cale monstruosul proces își arată din nou colții.

O reformă fundamentală. — Când punem sub presă numărul acesta al revistei discuția în jurul reformei administrative, e în toi. Partide politice, presă minoritari, specialiști afară de politică, toți își spun cuvântul mai mult sau mai puțin pătimaș. Această înfrigurată discuție și e deajuns pentru a demonstra marea importanță a acestei reforme.

Intr'adevăr noua reformă administrativă dacă va fi votată de Corpurile Legiuitoare — chiar în forma ei amputată — va avea darul de a pune pe noi baze întreg mecanismul administrativ al țării. Înainte de toate pe baze de descentralizare. Se va asigura, prin noua lege,

mai multă libertate inițiativei locale, sufocată aproape în întregime, de sistemul centralist de până acum. Nevoile locale vor fi studiate cu mai multă competență și vindecate mai urgent; îmbunătățirile vor fi făcute cu mai multă dragoste și stăruință.

Din punct de vedere ardelenesc reforma ne bucură pentru că ne va apăra pe viitor împotriva invaziunilor dela centru, făcute sub pavăza partidelor politice. Sunt atât de frecventate și uneori, revoltătoare căpăturile aranjate în numele ideii de unificare, încât ele mai mult au slăbit decât au promovat această idee.

Dându-se mai multă libertate inițiativei locale vom putea lupta mai eficace împotriva minoritarilor. Afirmatia pare paradoxală, ea este însă profund adevărată. Numai noi cei cari am trăit cu ei din veacuri cunoaștem pe cetățenii noștri în toate intențiile lor rele și bune — dacă se mai găesc. Numai noi vom putea să demascăm și să oprim la timp traducerea în realitate a acestor intenții.

Noua reformă ne va duce apoi, cu un pas înainte spre democratizare. Partidele democratice de pretutindeni au în programul lor principiul descentralizării. Este principiul a cărui realizare permite mai mult conducerea cetățenilor prin ei înșiși.

Dar vom reveni când marea reformă se va lăsa de realitățile țării.

Red.

MINISTERUL JUSTITIEI

Comisiunea de Naturalizări

Conform art. 23 din legea priuitoare la dobândirea naționalității române, se publică următoarea cerere de naturalizare spre știința acelor cari ar voi să facă vreo întâmpinare, potrivit dispozițiilor art. 23. din zisa lege.

Dosarul Nr. 593 din 1928.

Domnule Președinte!

Subsemnatul Mihail Todorcuk, tăbăcar, domiciliat în Cluj, Str. Masiniștilor, cu onoare Vă rog să binevoiți a-mi aproba prezenta cerere de încetățenire, întrucât întrunesc condițiunile cerute de art. 7. din legea de naturalizare, anexând actele necesare.

Cu distinsă stimă:

Todorcuk Mihail.

Adresa abonatului:

UNIVERSITÉ DE NANCY

FACULTÉS DE DROIT, MÉDECINE, SCIENCES, LETTRES, PHARMACIE

Instituts techniques conduisant au diplôme d'ingénieur:

CHIMIQUE, ELECTROTECHNIQUE ET DE MÉCANIQUE APPLIQUÉE, AGRICOLE ET COLONIAL GÉOLOGIE APPLIQUÉE, COMMERCIAL, DENTAIRE, SÉROTHÉRAPIQUE, ECOLE SUPÉRIEURE DE LA MÉTAL-LURGIE ET DE L'INDUSTRIE DES MINES, ECOLE DE BRASSERIE.

Les diplomes d'Ingénieur délivrés par l'Université de Nancy sont enregistrés au Ministère de l'Instruction Publique

Maison des Etudiants du Parc de Monbois Restaurant Universitaire

ETUDIANTS ETRANGERS: ENSEIGNEMENT SPECIAL DU FRANCAIS

Préparation aux Examens de l'Alliance Francaise

COURS DE L'ANNÉE SCOLAIRE: 3 NOVEMBRE — 1er JUILLET

COURS DE VACANCES: 9 JUILLET — 1er OCTOBRE

Diplomes d'Etudes francaises

Relations avec des Familles françaises assurées par un Comité de Patronage

Pour tous renseignements, s'adresser à l'Office de Renseignements de l'Université, 13, Place Carnot

Cassa de Păstrare și Banca de Credit din Cluj Soc. An.

Cluj, Piața Unirei No. 7.

**Capital social:
85 milioane lei**

SUCURSALE:

DEJ, SÂNMĂRTIN,
ALBA-IULIA, TG.-
MUREȘ, ORADEA.

Face toate operațiunile bancare în modul cel mai avantajos

Bancă autorizată pentru valute. - Antrepozit lângă calea ferată.

INSTITUTE AFILIATE:

Cassa de Păstrare din Turda-Arteș în Turda; Banca Economică și Cassa de Păstrare din jud. Alba, Alud; Banca Poporală S. A. în Huedin; Banca de Credit din Gherla S. A. în Gherla; Cassa de Păstrare din județul Odorhelu Soc. Anon. în Odorhelu; Cassa de Păstrare și Credit din Gheorghiu și jur Societate Anonimă în Reghinul-Săseșc.

„SCHMOLLPASTA“

S. A. Brașov

**Fabrică de cremă de ghet
Premiată la 30 de expoziții**